

BISMIL'LAHI'R-RAHMANI'R-RAHIM

**SHËRIMI I ZEMRËS, ZBUKURIMI I AHLAKUT DHE
EDUKIMI I NEFSIT**

Imam Gazali

Prishtinë 2015

Titulli i originalit

Ihjau Ulumid-din

(Ringjallja e diturive fetare)

Kitâbu rijâdheti'n-nefs ve tehdhibi'l-ahlâk

Imam Gazali

Përgatiti dhe përktheu

Is-hak Shala dhe Abdullah B. Ferizi

Lektor:

Artan Sadiku

Përgatitja kompjuterike:

İlhan Bölükbaşı

PËRMBAJTJA

PARATHËNIE.....	5
VLERA E LARTË E AHLAKUT TË BUKUR DHE DËMI I VESIT TË KEQ.....	9
HAKIKATET E AHLAKUT TË BUKUR DHE VESIT TË KEQ	21
MUNDËSIA E PËRMIRËSIMIT TË AHLAKUT ME KUNDËRSHTIM TË DËSHIRAVE TË NEFSIT.....	31
SHKAQET PËRMES TË CILAVE ARRIHET AHLAKU I BUKUR	41
RRUGA E ZBUKURIMIT TË AHLAKUT	51
SËMUNDJET E ZEMRËS DHE LARGIMI I TYRE.....	59
SI TË NJOHË NJERIU MANGËSITË E VETA.....	65

BURIMI I SËMUNDJEVE TË ZEMRËS	
DHE SHËRIMI I TYRE.....	71
SHENJAT E AHLAKUT TË BUKUR	87
EDUKIMI I FËMIJËS DHE ZBUKURIMI I CILËSIVE TË	
AHLAKUT PËRMES EDUKIMIT	101
KUSHTET E FILLIMIT TË VULLNETIT DHE PËRPJEKJES..	111

Bismil-lâhirr Rrahmânirr Rrahîm
Me emrin e Allahut, Mëshiruesit, Mëshirëplotit

PARATHËNIE

Falënderimi (hamd) i takon vetëm Allahut. Ai Allah që me artin e bukur udhëheq të gjitha punët. Çdo gjë që e vendosi në vendin e vet e i dha trajtë - e ngriti të përkryer. E në mesin e krijesave, njeriun e stolisi në formën më të bukur. Dhe e mbrojti trajtën e njeriut nga teprica dhe mangësia. Njeriun e krijoi në mënyrë të përshtatshme me urtësinë e qenies së Tij (hikmeti ezel), dhe e la të përpiqet dhe të kërkojë, për të zbukuruar ahlakun. Në këtë rrugë, i dhuroi kujdes dhe ndihmë, dhe i lehtësoi ato që janë të vështira për robin e Tij të dashur.

Salat dhe selam i qoftë të dashurit, lajmëtarit, sihariq-dhënësit, paralajmëruesit dhe robit të Allahut Teala Muhammedit s.a.v.s. Ai peygamber që nga fytyra i rrjedh nuri i peygamberllëkut, nga dukja e tij e jashtme del në shesh e vërteta. Salat dhe selam mbi ehli bejtin dhe as'habët e tij, që e pastruan fytyrën e Islamit nga kufri i errët dhe duke prerë rrënjën e bestytnisë nuk u njollosën aspak.

Pas kësaj dije se, ahlak¹ i bukur është cilësi e Pejgamberëve dhe vepra më e pëlqyeshme e njerëzve të drejtë (sidik). Në esencë, ahlaku i bukur është gjysma e imanit. Është fryt i luftës së të devotshmëve dhe edukim përmes kundërshtimit të dëshirave të nefsit (vetes) i atyre që bëjnë ibadet. Ndërsa ahlaku i keq është helm vdekjeprurës, rrezik që e mbyt trurin e njeriut, është poshtërsi dhe turp publik. Ai është pisllek që largon nga Allahu dhe e keqe e cila personin e dërgon në rrugë të shejtanit. Siç është ahlaku i bukur një derë nga zemra e çelur në mirësitë e xhenetit dhe afrues Rrahmanit, edhe veset e këqija janë derë që çilet drejt zjarrit të xhehenemit. Ahlaku i keq është sëmundje e nefsit dhe dobësi e zemrës. Derisa sëmundjet e trupit shkatërrojnë jetën materiale, sëmundjet e zemrës marrin jetën e përjetshme.

Ashtu siç nevojitet që mjeku të mësojë ilaçet me vëmendje dhe kujdes të veçantë që të ruajë këtë jetë të përkohshme nga sëmundjet, natyrisht që është e domosdoshme të mësohet për ilaçet që shërojnë sëmundjet e zemrës, që të mos humbet jeta e përjetshme. Mësimi i këtij mjekimi është i nevojshëm për secilin që ka mend, sepse nuk mund të mendohet një zemër pa sëmundje. Nëse zemra lihet pas dore dhe nuk shërohet, sëmundjet e saj grumbullohen, brengat rriten, dhe duke u shtuar- e shkatërrojnë njeriun.

¹ **Ahlak [sh. Hulk]:** moral; virtyt; shprehje; natyrë; karakter; edukatë; gjendje shpirtërore dhe mendore e njeriut; sjellje dhe qëndrimi moral i njeriut;

Njeriu duhet paraprakisht të dijë burimin e sëmundjes, pra - të përcaktojë diagnozën, e më pas duhet kërkuar ilaçi për zhdukjen e saj. Nevoja për shërimin e zemrës tregohet me këtë ajet:

“Pra, ka shpëtuar ai që e pastroi veten.”

91- Shems: 9

Ndërsa ajeti në vazhdim tregon pakujdesinë ndaj zemrës:

“E ka dështuar ai që e poshtëroi veten.”

91-Shems: 10

Në këtë pjesë, do të tregojmë për disa sëmundje të zemrës dhe do të flasim shkurtimisht mbi cilësitë e shërimit. Nuk do të hyjmë në detale për sëmundjet e njohura, sepse kjo pason në pjesën e fundit. Qëllimi ynë këtu është një vështrim i përgjithshëm dhe për të përgatitur rrugën për përmisimin e ahlakut. Për të kuptuar më lehtë, do të marrim shembull shërimin e trupit dhe këtë do ta qartësojmë duke treguar vlerën e lartë të ahlakut. Do të shpjegojmë esencën e ahlakut të bukur, dhe më pas do të sqarojmë përmirësimin apo mos-përmirësimin përmes kundërshtimit të dëshirave të nefsit (ushtrimeve shpirtërore), do të sqarojmë shkaqet e përfitimit të ahlakut të bukur, dhe në fund do të tregojmë rrugën për përmirësimin e tij, me tërë hollësitë.

Do ta tregojmë edukimin e nefsit (vetes). Pastaj do të shpjegojmë simptomat që tregojnë sëmundjet e zemrës. Do t'i mësojmë rrugët për të njohur njeriu turpin e vet. Pastaj do të tregojmë se si, për të mjekuar zemrën, e vetmja rrugëdalje është braktisja e epsheve, dhe do të japim dëshmitë dhe tregimet përcjellëse. Më pas do të shpjegojmë metodat e edukimit në moshën fëmijërore. Në fund do të tregojmë esencën e kushteve të vullnetit. Krejt këto janë njëmbëdhjetë tema, e qëllimin e tyre do ta shpjegojmë në këtë libër, inshallah.

VLERA E LARTË E AHLAKUT TË BUKUR DHE DËMI I VESIT TË KEQ

Duke lavdëruar të dërguarin e Tij të dashur, dhe duke shpjeguar mirësitë që ia dhuroi atij, Allahu Teala thotë:

”Vërtet, ti je në një shkallë të lartë të ahlakut (moralit).” 68-Kalem: 4

Aisha r.a. ka thënë: *“Ahlaku i Resulallahut s.a.v.s., ishte Kur’ani.”*

Hadithet lidhur me këtë çështje:

Një person e pyeti Resulallahun s.a.v.s. për ahlakun, e ai ia lexoi ajetin:

“Trego mëshirë, urdhëro vepra të mira dhe shmangu nga të paditurit!” 7-A’raf: 199

Pasi që lexoi këtë ajet, Resulallahu s.a.v.s. tha:

“Ahlaku është të vizitohet ai që nuk të viziton, t’i japësh atij që nuk të jep, dhe të falësh atë që të dhunoi.”²

² Ibn Marduje nga Xhabiri dhe Enesi r.a.

“Unë jam dërguar që ta kompletoj ahlakun.”³

“Në ditën e kiametit, mirësitë me peshën më të madhe në peshore (mizan) do të jenë devotshmëria dhe ahlaku.”⁴

Një person i erdhi Resulallahut s.a.v.s., dhe i tha:

- *O Resulalla, çka është feja?* Resulallahu s.a.v.s., iu përgjigj:

- **Ahlaku i bukur.** Personi, duke iu afruar nga e djathta, bëri pyetjen e njëjtë. Resulallahu s.a.v.s., përsëri i tha:

- **Ahlaku i bukur.** Personi iu afrua nga e majta, dhe përsëri e pyeti të njëjtën gjë, dhe përsëri mori përgjigjen e njëjtë. Personi i erdh nga shpina Resulallahut s.a.v.s. dhe e pyeti të njëjtën. Duke u kthyer kah personi, Resulallahu s.a.v.s. tha:

- **A nuk po kupton? Feja është të mos zemërohesh.**⁵

Kur e pyetën Resulallahun s.a.v.s. se çka është fatkeqësi, Resuli i Allahut tha:

“Vesi i keq.”⁶

³ Ahmedi, Hakimi dhe Bejhaki nga Ebu Hurejre r.a.

⁴ Ebu Davud dhe Tirmidhiu nga Ebu Derda r.a.

⁵ Ebu'l-Ala nga Esh-Shihhir.

⁶ Ahmedi dhe të tjerë, nga Aisha r.a.

Një njeri i tha Resulallahut s.a.v.s:

- *Më jep këshillë.* Resuli i Allahut i tha:

- **Kudo që gjendesh, frikësoju Allahut.** Njeriu i tha:

- *Shtoje këshillën, o Resulallah.* Resulallahu s.a.v.s. i tha:

- **Pas një të keqe të bërë, bëje një mirësi, që ajo mirësi të pastrojë gjynahun.** Njeriu përsëri i tha:

- *Shtoje.* Resulallahu s.a.v.s. i tha:

- **Me njerëz kalo mirë.**⁷

Përsëri u pyet Resulallahu se cila vepër është më e vlefshme. Resulallahu s.a.v.s., tha: **“Ahlaku i bukur.”**

Resulallahu s.a.v.s. gjithashtu thotë:

“Atë që Allahu Teala e krijon që nga lindja me ahlak të bukur, nuk e bën ushqim për zjarrin.”⁸

Fudajli tregon se i thanë Resulallahut s.a.v.s. për një grua:

“Ditën agjëron dhe natën është e zgjuar, vazhdimisht bën ibadet. Megjithëkëtë, me fqinjët nuk kalon mirë, atyre u flet fjalë të këqija, është një grua me ves të keq.” Resulallahu s.a.v.s. tha:

“Nuk ka hair (mirësi) prej saj, ajo është e zjarrit.”⁹

⁷ Tirmidhiu nga Ebu Zerr r.a .

⁸ Taberani dhe të tjerë nga Ebu Hurejre r.a.

⁹ Ahmedi dhe Hakimi nga Ebu Hurejre r.a.

Edhe Ebu Derda r.a. tregon se Resulallahu s.a.v.s. ka thënë:

“Fillimisht në peshore do të vendosen ahlaku i bukur dhe bujaria.”¹⁰

Kur Allahu Teala e krijoi imanin, imani tha:

- *“Allahu im, më përforco”,* dhe Allahu Teala e përforcoi imanin me ahlak të bukur dhe me bujari. Kur Allahu e krijoi kufrin, edhe ai njëjtë kërkoi përforcim, dhe Allahu Teala e përforcoi atë me një ves të keq.

U pyet Resulallahu s.a.v.s.: *“O Resulallah, cili nga besimtarët është me imanin më të lartë?”* Resulallahu s.a.v.s., tha:

“Ai që është me ahlak më të bukur.”¹¹

Përsëri Resulallahu s.a.v.s., kështu ka thënë:

“Nuk ju mjafton pasuria që t’i bëni njerëzit të lumtur. Por mund t’i bëni lumtur me buzëqeshje dhe ahlak të bukur.”¹²

Resulallahu s.a.v.s., thotë:

“Siç e prish uthulla mjaltin, edhe ahlaku i keq e prish veprën.”¹³

¹⁰ Edhe Ebu Davud dhe Tirmidhiu kanë transmetim me kuptim të njëjtë. Tirmidhiu thotë që është i vërtetë.

¹¹ Ebu Davudi, Tirmidhiu, Nesai dhe Hakimi, nga Ebu Hurejre r.a.

¹² Bezzar, Ebu Ja’la dhe Taberani nga Ebu Hurejre r.a.

¹³ Ibn Hibban dhe të tjerë nga Ibn Abbasi dhe Ebu Hurejre r.a.

Sipas transmetimit, Resulallahu s.a.v.s., i ka thënë Xheririt:

“Ti je një krijesë të cilën Allahu Teala e ka krijuar të bukur, prandaj edhe ti zbukuro ahlakun tënd.”¹⁴

Resulallahu s.a.v.s., në lutjen e tij thotë:

“Allahu im, siç e ke krijuar dukjen time të bukur, zbukuro edhe ahlakun tim.”¹⁵

Në përgjithësi, në lutjet e tij, Resulallahu s.a.v.s. thoshte:

“Allahu im, kërkoj nga Ti shëndet, mirësi dhe ahlak të bukur.”¹⁶

Përsëri Resulallahu s.a.v.s., thotë:

“Lartësia dhe mirësia e besimtarit është feja e tij, nder dhe fisnikëri është ahlaki i bukur, kurse njerëzillëk është mendja e tij.”¹⁷

Usame thotë: *“Unë isha dëshmitar kur beduinët e pyetën Resulallahun s.a.v.s. se çka është më e dobishmja që i është dhënë robit. Resulallahu s.a.v.s., u tha:*

“Ahlaku i bukur”.¹⁸

¹⁴ Haraiti dhe të tjerë, transmetuar nga Xherir r.a.

¹⁵ Haraiti në **‘Mekarim-i Ahlak’** nga Ibn Mes’ud r.a.

¹⁶ Haraiti në **‘Mekarim-i Ahlak’** nga Abdullah b. Omer r.a.

¹⁷ Ibn Hibban dhe Hakimi nga Ebu Hurejre r.a.

¹⁸ Ibn Hibban nga Usame b. Shurejk r.a.

Resulallahu s.a.v.s., thotë:

“Në ditën e kiametit, prej jush më i dashuri për mua dhe më i afërti do të jetë ai që posedon ahlak të bukur.”¹⁹

Ibn Abbasi r.a., tregon që Resulallahu s.a.v.s., ka thënë:

- **“Nuk i jepet vlerë asnjë veprimi që bëhet nga dikush që nuk posedon këto tri veti, ose njërën nga to:**
 - **Devotshmëri, që e ndal nga kryengritja;**
 - **Dinjitet, që bën të qartë heshtjen karshi budallasë.**
 - **Ahlak të bukur, që i siguron ujdi me njerëzit.”²⁰**

Në fillim të namazit, Resulallahu s.a.v.s., kështu bënte dua:

“Allahu im, më dhuro ahlak të bukur, sepse askush tjetër nuk mund të dhurojë atë. Allahu im, më ruaj dhe më largo nga veset e këqija.”²¹

Enesi r.a., tregon: *“Një ditë isha në praninë e Resulallahut s.a.v.s., dhe ai tha:*

“Siç e shkrin dielli akullin, edhe ahlaku i bukur i shkrin gjynahet’.”²²

¹⁹ Taberani nga Ebu Hurejre dhe Xhabiri r.a.

²⁰ Haraiti nga Ibn Abbasi dhe Taberani nga Ummu Seleme.

²¹ Muslimi nga Alia r.a.

²² Haraiti nga Enesi, Taberani dhe të tjerë nga Ibn Abbs dhe nga Ebu Hurjere r.a.

Përsëri Resulallahu s.a.v.s., thotë:

“Ahlaku i bukur është lumturi e njeriut.”²³

“Fatbardhësia është në ahlak të bukur.”²⁴

Resulallahu s.a.v.s., duke iu drejtuar Ebu Zerrit, i tha:

“Nuk ka më fisnikëri se mendja e kujdesshme dhe ahlaku i bukur.”²⁵

Esesi r.a., tregon:

“Nëna e besimtarëve, Ummu Habibe, e pyeti Resulallahun s.a.v.s.:

-O Resulallah, nëse një grua është martuar në këtë botë për dy burra, e edhe gruaja edhe të dy burrat janë në xhenet – me cilin nga këta dy do të martohet ajo grua? Resulallahu s.a.v.s., i tha:

-Me atë që në dynja (në këtë botë) posedon ahlak më të bukur ndaj asaj gruaje. O Ummu Habibe, ahlaki i bukur është mirësi e të dy botëve.²⁶

Përsëri Resulallahu s.a.v.s., kështu ka thënë:

“Myslimani i suksesshëm, me ahlak të bukur dhe me fisnikëri arrin në gradën e atij që agjëron ditën, ndërsa natën e kalon në namaz.”²⁷

²³ Haraiti dhe Bejhaki nga Xhabiri.

²⁴ Haraiti nga Alia r.a.

²⁵ Ibn Maxhe dhe Ibn Hibban, nga Ebu Zerri r.a.

²⁶ Taberani dhe Haraiti nga Enesi r.a.

²⁷ Ahmed nga Abdullah b. Omeri dhe Ebu Hurjere r.a.

“Mbrëmë pashë diçka të çuditshme: Njëri nga ummeti im qëndronte në gjunjë, donte të hyjë në prani të Allahut Teala, por kishte një perde penguese. Ndërkohë, i erdh ahlaku i tij i bukur, dhe e përcolli në prani të Allahut Teala.”²⁸

Përsëri Resulallahu s.a.v.s., thotë:

“Robi, edhe nëse e ka ibadetin e dobët, falë ahlakut të bukur fiton në ahiret gradat e larta dhe lartësitë e të ndershmëve.”²⁹

Hazreti Omeri r.a., kërkoi leje për të hyrë në prani të Resulallahut s.a.v.s.. Brenda ishin disa gra të cilat flisnin me zë më të lartë se sa Resulallahu s.a.v.s.. Kur gratë morën vesh që Omeri do të hynte brenda, menjëherë e ndalën bisedën dhe u tërhoqën në një qoshe të heshtura. Derisa Resulallahu s.a.v.s. po qeshte me këtë situatë, hyri Omeri, e kur e pa Resulallahun s.a.v.s., duke qeshur, e pyeti:

- *Nëna e babai im ju qofshin kurban, përse qeshët?*
Resulallahu s.a.v.s., i tha:

- **U habita me këto gra afër meje. Sapo dëgjuan zërin tënd, menjëherë heshtën.** Omeri tha:

- *O Resullallah, ju meritoni më shumë respekt se sa unë, dhe iu kthye grave duke u thënë:*

²⁸ Haraiti nga Abdurrahman b. Semure.

²⁹ Taberani dhe të tjerë nga Enesi r.a.

- *O ju që i bëni vetes armiqësi, prej Resulallahut (s.a.v.s.) nuk po frikësoheni, e prej meje po! Gratë thanë:*

- *Po, prej tij nuk po frikësohemi e prej teje po, sepse natyra e tij është e butë, ndërsa ti je i ashpër dhe me natyrë të rëndë. Në këto Resulallahu s.a.v.s., tha:*

- **O biri i Hatabit, pasha Allahun që në fuqinë e Tij është ky nefsi im, nëse shejtani me ty takohet në një rrugë, menjëherë e ndërron rrugën.”³⁰**

Prapë, Resulallahu s.a.v.s., thotë:

“Ahlaki i keq është një gjynah që nuk mund të falet, ndërsa hamendja është një gjynah që përhapet.”³¹

Djali i Llukman Hakimit po e pyet babanë:

- *Cila është vetia më e mirë e një njeriu?*

- *Është feja, u përgjigj Llukmani. I biri vazhdoi:*

- *Nëse bëhen dy veti? Llukmani ia ktheu:*

- *Feja dhe pasuria.*

- *E nëse bëhen tri?*

- *Feja, pasuria dhe turpërimi. Djali pyeti tutje:*

- *Nëse bëhen katër?, e Llukmani i tha:*

- *Feja, pasuria, turpërimi dhe ahlaki i bukur. Djali vazhdoi:*

- *Pesë nëse bëhen?*

³⁰ Buhariu dhe Muslimi

³¹ Taberani në ‘*Sagîr*’ nga Aisha r.a.

- *Feja, pasuria, turpërimi, ahlaki i bukur dhe xhymertllëku, e plotësoi përgjigjen Llukmani. Djali pyeti tutje:*

- *Nëse bëhen gjashtë?, e Llukmani ia ktheu:*

- *O biri im, te kush gjinden këto pesë veti, ai është i devotshëm dhe i pastër, është miku i Allahut dhe është larg nga shejtani.*

Hasan Basriu ka thënë:

“Ai që është me ves të keq, ai e mundon veten.”

Enes b. Maliku ka thënë:

“Me ahlak të bukur, njeriu mund të arrijë grada të larta të xhenetit. Kurse, edhe po të jetë abid, por me ves të keq, ai mund të rrokulliset në thellësitë e xhehenemit.”

Jahja b. Muadh ka thënë:

“Thesaret e riskut janë në bukuritë e ahlakut.”

Vehab b. Munebbihu ka thënë:

“Njeriu me ves të keq është si një saks i thyer - nuk është as saks, as baltë.”

Për ahlakun, Fudajl thotë:

“Më i dashur është për mua një shok me ahlak të bukur se sa shoku abid, por me ves të keq.”

Në një udhëtim, Ibn Mubarek shoqërohet me një njeri me ves të keq. Ibn Mubarek mundohet të bëjë çdo gjë që kërkon ai. Duron mundimet e tij. Mundohet mos ta hidhërojë. Kur përfundoi udhëtimi dhe u ndanë, Ibn Mubareku qau sikur të kishte humbur një shok shumë të mirë. Kur e pyetën për arsyen pse qau, ai tha:

“Po qaj se po më dhimbset. Sepse unë u ndava prej tij, por ai ende është së bashku me vesin e tij të keq.”

Xhunejdi tregon:

“Edhe po të posedojë pak dituri e vepra, personin mund ta ngritin në gradat më të larta katër gjëra: butësia, modestia, xhymertllëku dhe ahlaku i bukur. Këto katër janë vet imani.”

Kettani thotë:

“Tasavvufi është ahlak. Prandaj, kush të udhëzon në ahlak, ai të ka udhëzuar edhe në tasavvuf.”

Omeri r.a. kështu ka thënë:

“Me njerëz përzihuni sipas ahlakut të tyre, e shmangini sipas veprave të tyre.”

Jahja b. Muadh Raziu ka thënë:

“Vesi i keq është gjynah i tillë që, për shkak të tij veprat e mira nuk japin dobi, sado shumë të jenë”, dhe “Ahlaku i bukur është një mirësi e tillë që falë tij, disa gjynahe nuk japin dëm.”

Kur është pyetur Ibn Abbasi: *“Çka është nderi?”* ai lexoi ajetin:

“Më i nderuari prej jush tek Allahu është ai që i frikësohet më shumë Atij.” (49- Huxhurat: 13), dhe tha:

- *Siç thotë ajeti, është devotshmëria. Ata e pyetën:*

- *Po fisnikëria, çka është?* Ibn Abbasi tha:

- *Ai që posedon ahlakun më të bukur, ai është më fisniku, dhe vazhdoi:*

- *Çdo ndërtesë ka një themel, e themel i ndërtesës së Islamit është ahlaku i bukur.*

A t a thotë: *“Ata që janë ngritur, vazhdimisht janë ngritur përmes ahlakut të bukur. Në gradën e përsosmërisë së ahlakut është ngritur vetëm Muhammed Mustafa s.a.v.s..”*

Personat që më së shumti i afrohen Allahut, janë ata që me ahlak të bukur e pasojnë Resulallahun s.a.v.s..

HAKIKATET E AHLAKUT TË BUKUR DHE VESIT TË KEQ

Dije se: njerëzit shpesh kanë biseduar rreth hakikatit të ahlakut të bukur dhe kanë pyetur se çka është ahlaku. Por, ata nuk kanë studiuar hakikatin e ahlakut, ata kanë përshkruar frytin dhe përfundimin e tij. Bile, as tërë përfundimin nuk e kanë paraqitur. Ndoshta secili ka përshkruar përfundimet e veta, dhe askush nuk ka provuar që në detaje ta definojë dhe të shpjegojë vet hakikatin e ahlakut të bukur. Për shembull, kur u pyet Hasani Basriu për ahlak, ai kështu e përshkroi: *"Ahlaku i bukur është fytyra e qeshur, fjalët e ëmbla, bërja e mirësive dhe mos-bërja keq."*

Kurse el-Vasiti , ahlakun e shpjegon kështu: *"Askujt të mos i bëhesh armik, dhe askujt të mos i japësh arsye për armiqësi, dhe kjo për shkak të njohjes mirë të Allahut Teala."*

Shah Kirmani ka thënë: *"Të mos i vështirësosh tjetrit, dhe t'ia heqësh vështirësitë."* e një person tjetër ka thënë: *"Hyrja në mesin e njerëzve dhe të njohurit e vetes aty, në mesin e tyre."*

Në një rast tjetër, Vasiti thotë: *"Ahlak i bukur është t'i bësh njerëzit të lumtur, si në vështirësi ashtu edhe në kohë të mira."*

Kurse Ebu Osman Magribi ka thënë që ahlaku i bukur është:

“Të jesh razi (i kënaqur) me Allahun.”

Kur Sehl-i Tusteriu u pyet për ahlakun e bukur, ai kështu u përgjigj:

“Grada më e ultë është durimi i vështirësive, mospërgjigje ndaj keqbërësit, mëshirimi i keqbërësit - të kërkohet falje për të dhe të shihet ai me dhembshuri.”

Dhe në një tjetër rast:

“Të kesh bindjen që Allahu Teala ka garantuar furnizimin, t’i besosh Atij dhe të kënaqesh me atë që ke. Në çdo çështje t’i besohet Allahut, dhe të mos kundërshtohet Ai.”

Hazreti Alia r.a., ka thënë:

“Ahlaku kërkohet në tri veti: Në largim nga harami, në kërkim të hallallit dhe në lehtësim familjes, varësisht mundësive.”

Husejin b. Mensur kështu e ka shpjeguar ahlakun:

“Kur mendon Hakun, të mos tregosh vëmendje për të tjerët.”

Ebu Said el-Hiraz ka thënë: *“Ahlak i bukur është të mos kesh ndonjë mendim apo shqetësim tjetër, përpos Allahut.”*

Ka edhe shumë shpjegime rreth ahlakut, të ngjashme me këto që i treguam; dhe të gjitha këto tregojnë frytin dhe përfundimin, por jo vet ahlakun. Bile, këto shpjegime nuk kanë arritur të tregojnë as për të gjitha frytet dhe përfundimet e ahlakut. Ngritja e perdes së hakikatit është më e mirë se sa përcjellja e fjalëve.

Ne themi që: **halk** (krijim) dhe **hulk** (ahlak) janë dy fjalë, që përdoren bashkë. Pra, kur thuhet: *“Filani është me halk dhe hulk (krijim dhe ahlak) të bukur”*, me **‘halk’** nënkuptohet pamja dhe forma e jashtme, e me **‘hulk’**, pamja (gjendja) e brendshme (bâtin). Sepse njeriu përbëhet nga këto të dyja. Njëra është materia që shihet me sy, e tjetra është shpirti, që njihet me basiret³². Secili ka një gjendje, një formë, një pamje; këto pamje mund të jenë të bukura ose të shëmtuara. Shpirti që kuptohet me basiret është më i rëndësishëm se sa materia që shihet me sy. Për këtë arsye, Allahu Teala duke ngritur nderin e shpirtit, e afroi atë pranë Vetes, dhe urdhëroi:

“Kur Rabbi yt u tha melaikeve: ‘Unë do të krijoj një njeri prej balte.

Kur t’i jap trajtë dhe t’i fryjë prej shpirtit Tim, përlunni në sexhde atij!’.” 38-Sad: 71, 72.

³² **Basiret:** syri i zemrës; të hetohet dhe kuptohet hakikati me zemër; të dihet hakikati i një sendi me zemër; fuqia e shenjtë (fuqia e Evliasë).

Në këtë ajet, Allahu ka lidhur trupin për dhéun, kurse shpirtin për Vete. Këtu, fjalët *shpirt* dhe *nefs* kanë të njëjtin kuptim. Qëllimi është *Latife-i Rabbani*.

Ahlak është një gjendje dhe cilësi, e vendosur në *nefs*. Veprat nga aty shfaqen me lehtësi dhe thjesht, pa ndonjë nevojë për mendim. Veprat që shfaqen nga aty - nëse konsiderohen të lavdërueshme sipas mendjes dhe sheriatit, u thuhet '*ahlak i bukur*', e nëse shfaqen punë të këqija, ato quhen '*ahlak i keq*'. Arsyeja pse ne themi që në *nefs* është vendosur një cilësi, urtësia (hikmet) është kjo: nuk i thuhet i xhymertë secilit që për çfarëdo shkaku apo nevojë, nganjëherë jep një pjesë të pasurisë. Për të qenë i xhymertë, ai duhet të ketë në vete të rrënjosur cilësinë e dhënies (të qenit dorëhapur), dhe kjo të jetë natyra e tij. Arsyeja pse themi që nga ahlaku i mirë veprat e mira paraqiten me lehtësi, pa menduar gjatë për to, është kjo: nuk i thuhet i xhymertë atij i cili jep pasuri nën detyrim, e as i butë atij i cili kur zemërohet, e ka të vështirë të mbajë zemërimin nën kontroll.

Këtu ka katër çështje:

1. Bërja e veprave, të mira dhe të këqija.
2. Fuqia e mjaftueshme për të bërë këto vepra.
3. Njohja e të mirës dhe të keqes, të bukurës dhe të shëmtuarës, në këto vepra.

4. Gjendja e vendosur në nefsi me të cilën duke anuar kah e bukura ose e shëmtuara, të lehtësojë bërjen e njerës nga to – të bukurës ose të shëmtuarës.

Domethënë që ahlaku nuk është vet vepra. Ka shumë njerëz që janë të xhymertë, por për shkak të varfërisë ose ndonjë pengese tjetër, nuk mund të japin. Ka shumë njerëz që janë dorështrënguar por japin për paraqitje ose për ndonjë shkak tjetër.

Ahlaku nuk është as fuqia për të kryer vepër. Sepse fuqia për kryerjen e veprës është e lidhur me princip të njëjtë si për xhymertllëk, edhe për koprraci. Në krijimin e çdo njeriu është aftësia për të dhënë ose për të mos dhënë, dhe ai ka fuqi për këto të dyja. Ahlaku i xhymertllëkut, ose edhe koprracisë, nuk kërkohet nga kjo forcë.

Njëjtë, ahlak nuk është as njohuria (marifet). Sepse njohuria dhe dija, në një mënyrë ndikojnë në të mirën dhe të keqen, prandaj as nga kjo nuk kërkohet ahlaku.

Pra, ahlaku është një kuptim i katërt. E ai kuptim është një gjendje e brendshme dhe cilësi të cilën nefsi (njeriu) së bashku me punët e koprracisë ose xhymertllëkut, i përgatitë në vete për t'i shfaqur. Pra, ahlaku përbën gjendjen dhe pamjen e brendshme e njeriut (nëfsit). Ashtu siç nuk është bukuria e plotë me vetëm një gjymtyrë, për shembull, nuk mjafton vetëm syri dhe vetulla e bukur, por të bukura duhet të jenë edhe hunda, goja dhe faqja në mënyrë që dikush të jetë i

bukur – edhe në brendësi (batin) ekzistojnë katër shtylla. Për ta quajtur atë brendësi të bukur, kusht është të jenë të bukura të katër shtyllat. Kur këto katër kushte harmonizohen dhe peshohen drejtë, dhe nëse të gjitha janë të bukura, atëherë-manifestohet bukuria e ahlakut. Këto katër kushte janë: forca e diturisë, forca e zemërimit, forca e epshit, dhe forca e drejtëpeshimit (maturia) mes tri të parave.

Forca e diturisë: Bukuria dhe mirësia e kësaj force është në gjendjen kur me lehtësi mund të ndahen e drejta dhe gënjeshtra në fjalë, e vërteta dhe bestytia në besim, e mira dhe e keqja në vepra. Rezultati final i përfitimeve nëpërmjet të diturisë nga këto gjendje, quhet hikmet (urtësi). E për hikmet, Allahu Teala thotë:

“Cilitdo që i është dhënë urtësi (hikmet), vërtet që i është dhënë një mirësi e madhe.” 2-Bekare: 269

Forca e zemërimit: Bukuria e kësaj është në të përputhurit me hikmetin nga zemërimi i tepruar, ose i mangët.

Forca e epshit: Edhe bukuria dhe mirësia e epshit është në përputhjen e hikmetit me atë që ka përcaktuar sheriati.

Forca e drejtëpeshimit (maturisë): Kjo ka të bëjë me zaptimin e epshit dhe zemërimit, sipas përcaktimit të

mendjes dhe shariatit. Mendja është si një udhëzues që këshillon. Drejtpeshimi është forca që vërteton dhe zbaton diçka të cilën e përcakton mendja. Edhe zemërimi është një fuqi në të cilën zbatohet ajo që përcakton mendja. Zemërimi ngjanë me një qen gjahu: ai duhet edukuar me qëllim që qëndrimi dhe lëvizja e tij t'i përshtaten përcaktimit që të mos shkojë pas epshit. E epshi është si kali i gjahtarit. Nganjëherë edukohet dhe vepron si dëshiron gjahtari, e nganjëherë bëhet kokëfortë dhe vepron si dëshiron vet.

Ai te i cili mblidhen këto katër veti, dhe bëhet i përmbajtur; ky njeri gjithsesi posedon ahlak të bukur. E nëse dikush posedon vetëm një pjesë të saj, ai njihet si njeri me ahlak të bukur lidhur me ato veti që posedon. Për shembull, nëse në fytyrën e njeriut disa pjesë janë të bukura, e disa të shëmtuara, atij nuk i thuhet që është shumë i bukur. Thuhet vetëm që *'syri dhe vetulla janë të bukura, por hunda dhe faqja janë të shëmtuara.'*

Drejtpeshimi i fuqisë së zemërimit është trimëri, kurse drejtpeshimi i fuqisë së epshit i thuhet ndershmëri. Nëse fuqia e zemërimit anon drejt rritjes, atëherë zemërimi është i pa-kontroll dhe i hidhët, e nëse anon drejt zvogëlimit, kjo është frikësim dhe humbje. Nëse fuqia e epshit rritet përtej drejtpeshimit, kjo quhet pangopësi dhe furi, e nëse bie nën drejtpeshim, është i ngordhur. Drejtpeshimi (maturia) i vazhdueshëm është i pëlqyeshëm. Vlera e lartë është në këtë gradë të mesme. Teprimet janë mospëlqime të turpshme. Kur

nga mesi humbet drejtësia, mbetet vetëm padrejtësia. E kur është fjala për hikmet (urtësi) nëse përdoret në qëllime të këqija, në tejkalim të masës, asaj i thuhet shëmti dhe dredhi. Mosangazhimi quhet budallallëk. Kurse pjesa e mesme është ajo që quhet hikmet (urtësi).

Domethënë, baza dhe esenca janë këto katër gjëra: hikmeti, trimëria, ndershmëria dhe drejtësia. Hikmeti është një gjendje dhe cilësi përmes së cilës, ne me vullnetin e lirë e ndajmë të drejtën nga e gabuara në veprimet tona. Drejtësia (e drejta) është fuqi e cila arrin të drejtojë zemërimin dhe epshin duke iu përshtatur hikmetit, dhe nuk lejon teprim, as mangësi. Trimëri është kur fuqia e zemërimit i përshtatet mendjes dhe mbahet në kufirin e gjakftohtësisë. Ndershmëria është kur epshi edukohet me mend dhe me sheriat.

I gjithë ky ahlak i bukur, lind nga drejtpeshimi i këtyre katër esencave. Domethënë që nga drejtpeshimi i fuqisë së mendjes paraqitet grada e mesme si: kujdesia, mendimi i mirë, i qëlluar dhe i pranuar, kuptimi i hollësive të punëve, si dhe njohja e fatkeqësisë. Nga teprimi paraqitet dinakëria, dredhitë dhe mashtrimi, ndërsa nga mosarritja e të mesmes paraqitet injoranca, budallallëku dhe marrëzia. Budallallëku është kur nuk fitohet përvojë, përkundër ekzistimit të fuqisë së imagjinatës. Pra, ai nuk është person që nuk kupton, ai kupton disa gjëra, por disa të tjera nuk mund t'i kuptojë. E dallimi mes budallallëkut dhe marrëzisë është kjo:

personit që ka qëllim të drejtë por merr rrugë të gabuar, i thuhet budalla, ndërsa marrëzi është kur vet qëllimi dhe zgjedhja janë të prishura, kur qëllimi dhe drejtimi kryesor i tij është i keq.

Nga ahlaku i trimërisë lind mirësia, butësia, guximi dhe forca, zgjuarsia, humanizmi, qëndrueshmëria, dinjiteti, matura, besnikëria në fjalën e dhënë, mundja e zemërimit, serioziteti, dashuria dhe mirësi të ngjashme. Trimëria është një ahlak i pëlqyeshëm. Ndërsa teprimi është veprim i pa frikë dhe pa mend, është veprim pa e menduar përfundimin. Nga kjo lind vetëlavdërimi i tepruar, armiqësia, mburrja, zemërimi i rrufeshëm, madhështia dhe vetëpëlqimi. Nga mosarritja e të mesmes lind ofendimi, poshtërsia, britma dhe padurimi, ndjenja e inferioritetit dhe mos-dhënie e të merituarës, është një gjendje e turpshme dhe e papëlqyeshme.

Ndërsa nga ahlaku i ndershmërisë lind bujaria, turpërimi, durimi, toleranca, të mjaftuarit, largimi nga gjërat e dyshimta, hijeshia, ngrohtësia, ndihmesa, eleganca, dhe gjendjet e të kënaqurit me pak. Nga largimi prej mesit lindin lakmia, grykësia, pafytyrësia, pislleqet, harxhimi kot, koprracia, hipokrizia, demonstrimi, poshtërimi, veprimet pa e menduar përfundimin, punët boshe, lajkatimet, xhelozia, gëzimi me fatkeqësinë e tjetrit, servilizmi ndaj të pasurit, përbuzja e të varfrit, dhe të këqija të tjera.

Përmbledhje: këto katër vlera të larta: hikmeti, trimëria, ndershmëria dhe drejtësia, janë baza dhe esenca e ahlakut të bukur; të tjerat janë hollësi të tyre. Ngritjen në gradën e përsosur në këto katër veçori e ka arritur vetëm Resulallahu s.a.v.s.. Njerëzit e tjerë janë të ndryshëm në afërsinë ose largësinë ndaj këtyre vlerave. Kush i afrohet Resulallahut s.a.v.s. në këto katër cilësi, në atë masë i është afruar Allahut Teala. Ai që mbledh në vete këto katër vlera të larta, meriton të pranohet si udhëheqës dhe të dëgjohet, e sjelljet dhe veprat e tij të merren si shembull. Kurse ai që është larg nga këto katër vlera të larta, e që posedon cilësi të kundërta nga këto, ai meriton të largohet nga njerëzit. Sepse i tilli është larguar nga Allahu Teala dhe i është afruar shejtanit. Ashtu siç është e përshtatshme që i pari, i cili u është afruar melekëve mukarreb, të merret si shembull, njëjtë është e përshtatshme që i dyti, i cili i është afruar shejtanit, të largohet nga populli. Edhe Resulallahu s.a.v.s., ka thënë që ai është dërguar për të kompletuar ahlakun e bukur.

Kur’ani Kerim, duke përshkruar cilësitë e besimtarëve, aludon në këtë ahlak, dhe thotë:

“ Besimtarë të vërtetë janë vetëm ata që besojnë Allahun dhe të Dërguarin e Tij dhe pastaj nuk dyshojnë, por luftojnë në rrugën e Allahut me pasurinë dhe jetën e tyre. Këta janë besimtarë të sigurtë.”

49-Huxhurat: 15

Pa dyshim, besimi në Allahun dhe të Dërguarin e Tij është nga fuqia e bindur (jekîn). Kjo është fryt i mendjes dhe fundi i hikmetit. Lufta me pasurinë është xhymertllëku, i cili e zaptot fuqinë e epshit. Lufta me jetën është trimëria, e cila fuqinë e zemërimit e përdor sipas urdhrit të mendjes. Drejtpeshimin (gradën e mesme), Allahu Teala në Kur’ani Kerim kështu e sqaron:

“Janë të ashpër kundër jobesimtarëve, janë të mëshirshëm ndërmjet vete.” 48-Fet’h: 29

Këtu është treguar vendi i përdorimit të ashpërsisë dhe vendi i mëshirës. Nuk është pjekuri në çdo gjendje të jesh i ashpër, ose në çdo gjendje – i mëshirshëm; pjekuri është kur ashpërsia dhe mëshira përdoren me vend. Pra, këto që i treguam janë kuptimi i ahlakut, bukuria e tij, shëmtia, drejtimi, frytet dhe degët.

MUNDËSIA E PËRMIRËSIMIT TË AHLAKUT ME KUNDËRSHTIM TË DËSHIRAVE TË NEFSIT

Dije se: dembeli nuk mundohet të edukojë nefsin (veten) dhe të ndryshojë ahlakun me ushtrime praktike duke kundërshtuar dëshirat e veta (nefs); një përpjekje e tillë për dembelin është shumë e rëndë dhe ai nuk punon për të ndryshuar ahlakun. Ai nuk dëshiron që në vete të kërkojë mangësinë dhe kualitetin e dobët, me qëllim të ndryshimit të ahlakut. Ai hamend se ndryshimi

i ahlakut as nuk mund të paramendohet dhe thotë që karakteri (natyra) nuk ndryshon. E, për vërtetimin e asaj që thotë, dembeli sjell dy dëshmi:

1. KRIJIM (**halk**) është pamja e jashtme, ashtu siç është ahlaku (**hulk**) pamja e brendshme. Pamja e jashtme nuk mund të ndërrohet: i shkurti nuk mund të bëhet i gjatë, e as i gjati i shkurtë, i bukuri nuk mund të bëhet i shëmtuar, e as i shëmtuari i bukur. Njëjtë, nuk mund të ndërrohet ahlaku dhe të zbukurohet shëmtia e brendshme.

2. AHLAKU I BUKUR mundëson shtypjen e epshit dhe zemërimit. Megjithatë, në bazë të përvojës dhe përpjekjeve tona është konstatuar që epshi dhe zemërimi janë pjesë e karakterit dhe nevojë natyrore. Ato kurrsesi nuk ndahen nga njeriu. Të merresh me këtë është humbje kohe. Ajo që kërkohet është të ndërpritet interesimi i zemrës për kërkesat e përkohshme, dhe të largohet zemra nga to. E kjo është e pamundur.

Edhe ne themi që, nëse në ahlak nuk bëhet ndryshim, dhe nëse ndryshimi nuk pranohet, atëherë këshillat, predikimet dhe metodat e edukimit janë boshe, dhe Resulallahu s.a.v.s. nuk do të thoshte:

“Zbukuroni ahlakun tuaj.”³³

³³ Ebu Bekir ibn Lal në ‘Mekarimul-ahlak’ nga Muadhi r.a., transmetuesit janë të besueshëm.

Madje, kur është e mundur që kafsha të edukohet dhe të bëhet shtëpiake, atëherë si të jetë edukimi i pamundur për njeriun?! Fajkoi zbutet dhe nuk ndahet nga i zoti. Qeni mëson të mos hajë gjahun, kali edukohet të mos jetë i shfrenuar por i afërt dhe i dëgjueshëm. A nuk janë të gjitha këto ndryshim i ahlakut? Nëse ndryshimi i ahlakut të kafshës është i mundur, pse të mos jetë i mundur ndryshimi i ahlakut të njeriut?

Ne themi që krijimet ndahen në dy:

1. Krijimet, në esencën dhe hollësitë e të cilave njeriu nuk ka asnjë pjesëmarrje dhe zgjedhje, siç janë qielli, yjet, bile dhe gjymtyrët e trupit, të jashtmet e të brendshmet, si edhe kafshët, pra gjithçka të cilës ekzistenca dhe përkryerja u janë kompletuar, që ekziston si e përsosur.

2. Ekzistenca e papërsosur, e mangët, e që - nëse ekzistojnë kushtet – e pranon përsosjen. Këto kushte nganjëherë arrihen me dëshirën dhe vullnetin e lirë të njeriut.

Të marrim shembullin e farës së hurmës: Kjo farë, nuk është hurmë, por as mollë. Kjo farë është krijuar me aftësi të tilla natyrore që, kur edukohet, bëhet hurmë. Por, pasi që është farë e hurmës ajo nuk mund të bëhet mollë. Kur një farë ndikohet me vullnet të lirë, duke pranuar disa ndryshime e duke refuzuar të tjerat, atëherë edhe njeriu duhet të pranojë edukimin e

zemërimit dhe epshit. Ne assesi nuk kemi fuqi që zemërimin dhe epshin ti shkulum me rrënjë. Por, nëse synojmë që ato të përmirësohen dhe edukohen, kjo është e mundur. Në fakt, për këtë edhe jemi të urdhëruar. Ky është shpëtimi ynë dhe shkak i arritjes së kënaqësisë së Allahut. Po, natyrat janë të ndryshme - disa e pranojnë edukimin më lehtë e disa më vështirë. Ky ndryshim ka dy arsye:

a) Fuqia e krijuar në natyrën e njeriut dhe vazhdimi i ekzistimit të kësaj fuqie. Ngase fuqitë e zemërimit, epshit dhe mendjemadhësisë ekzistojnë në vetë njeriun. Nga këto tri, fuqia e epshit më së vështiri e pranon edukimin. Epshi është fuqia e parë që ekziston te njeriu. Sapo të lind fëmija, ai ka epsh, kurse fuqitë e zemërimit dhe mendjemadhësisë vijnë më vonë.

b) Kur njeriut i pëlqen një tabiat që e ka, dhe duke e supozuar këtë për të mirë, ai vepron përshtatshëm kësaj tabiati, e nëse vazhdon me këtë, tabiati lëshon rrënjë, dhe bëhet e vështirë të shkulet. Sipas pranimi të përmirësimit, njerëzit ndahen në katër lloje:

1. Njeriu i padijshëm, i cili nuk mund të ndajë të drejtën nga e padrejta, bukurinë nga e shëmtuara, të cilit gjendjet e besimit i kanë mbetur ashtu siç janë krijuar, dhe nuk ka ndjekur dëshirat e epshit, zemra e tij është si zemra e fëmijës së porsalindur. Ky ka nevojë për mësues dhe edukator. Ky lehtë e pranon edukimin, sepse zemra e tij e zbrazët e pranon atë me çka mbushet.

2. Ai i cili e di çka është keq, por megjithatë nuk ka bërë vepra të mira. Duke e njohur të keqen, i duket vetja i mirë, e meqë e ka mbuluar veten me epshe – është ndarë nga drejtësia dhe ka ndjekur epshet. Por, ai e pranon që ka mangësi. Në krahasim me të parin, përmirësimi i këtij është më i vështirë. Kjo sepse detyrimet e tij shtohen. Ai së pari duhet të nxjerrë nga zemra të këqijat që janë vendosur aty, pastaj të vendos mirësitë në zemrën e tij. Por, nëse merret me seriozitet, ky mund të përmirësohet.

3. Ai që të keqën e ka njohur si të mirë dhe kështu është edukuar. Meqë anormalitetet në këtë rast janë të tepërta, përmirësimi i tij është mjaft i vështirë.

4. Ai i cili qysh nga lindja është edukuar me mendime të prishura, ka vepruar ashtu, ka menduar që shumimi i të këqijave është virtyt, ka vrarë njerëz, është lavdëruar me të këqija dhe ka menduar se të gjitha këto do ta bëjnë më të ndershëm. Për ata që kërkojnë virtyt në të keqen, përmirësimi i tyre është më i vështiri. Për ta është thënë: *“Përmirësimi i plakut është i vështirë, edukimi i ujkut është vuajtje.”*

Nga këto katër lloje, i pari është xhahil (i paditur), i dyti është xhahil dhe i devijuar, i treti është xhahil, i devijuar dhe gjynahqar, kurse i katërti është xhahil, i devijuar, gjynahqar dhe keqbërës.

Ndërsa imagjinatë tjetër e tyre është kjo: Njeriu nuk ndahet nga epshi, zemërimi, nga dashuria e kësaj bote dhe nga vese tjera të ngjashme, deri sa është gjallë. Për këtë arsye thonë se edukimi nuk ka dobi. Ky mendim është gabim. Një grup u ngatërrua në këtë temë. Ata po mendojnë që lufta shpirtërore zhvillohet për të shkukur me rrënjë dhe për të zhdukur këto cilësi. Ata janë mashtruar. Në realitet nuk bëhet ashtu, sepse epshi është krijuar për një dobi, ai është i domosdoshëm në natyrën e njeriut; nëse i ndërpritet oreksi njeriut, ai vdes; nëse humb dëshira për seks, brezi mbaron; nëse zemërimi zhduket plotësisht, njeriu nuk mund të mbrohet nga rreziqet që i vinë dhe - shkatërrohet. Deri sa të ekzistojë esenca e epshit, ekziston edhe dashuria për pasurinë e cila plotëson dëshirën, dhe kjo gjendje i mundëson njeriut të fitojë dhe të ruaj pasurinë. Ajo që kërkohet nuk është zhdukja e epshit me rrënjë. Kjo kërkesë duhet vendosur në gradën e mesme. As teprim, e as dobësi, por realizimi i të mesmes prej të dyjave. Kjo vlen edhe për cilësinë e zemërimit. Edhe këtu kërkohet që të arrihet mesatarja nga frikësimi dhe agresiviteti, dhe me një vullnet të mirë, njeriu të bëhet posedues i dashurisë për atdheun dhe familjen. Shkurtimisht, njeriu duhet që fuqitë që i posedon t'ia përshtatë shariatit, e jo të ndjekë ato fuqi. Për ta Allahu Teala thotë:

“Janë të ashpër ndaj jobesimtarëve e të mëshirshëm mes vete.” 48-Fet’h: 29

Ata u përshkruan me ashpërsi, e ashpërsia lind nga zemërimi. Po të mos ishte zemërimi, nuk do të kishte as xhihad. Prandaj, si të kërkohet që zemërimi dhe epshi të zhduken me rrënjë?! As pejgamberët nuk kanë shpëtuar nga cilësitë e zemërimit. Siç thotë Resulallahu s.a.v.s.:

“Edhe unë jam njeri, edhe unë si të tjerët hidhërohem.”³⁴

Kur në prani të Resulallahut s.a.v.s. thuhej ndonjë fjali që atij nuk i pëlqente, ai hidhërohej dhe i skuqeshin faqet. Megjithëkëtë, hidhërimi nuk e ndante Resulallahun s.a.v.s. nga drejtësia. Ai vazhdimisht fliste të drejtën. Allahu Teala thotë:

“...e mposhtin zemërimin dhe ua falin fajet njerëzve.” 3-Al-Imran: 134

e nuk thotë *‘e zhdukin zemërimin’*, sepse ai nuk zhduket me rrënjë.

Zemërimi dhe epshi nuk duhet të mposhtin mendjen; përkundrazi, është e mundur që ato të hyjnë nën drejtimin e mendjes dhe të ngrihen në gradën e mesme. Kjo synohet me ndryshim të ahlakut. Ngandonjëherë epshi e rrethon njeriun në atë mënyrë që mendja nuk mund ta pengojë nga dalldisja e fantazive seksuale, por duke i kundërshtuar mendimet e tilla me vetëkontrollë ai kthehet në të mesmen, në maturi. Edhe kjo tregon që ndryshimi i ahlakut është i mundur. Përvoja dhe vrojtimet janë dëshmi të sigurta në këtë.

³⁴ Muslimi nga Enesi r.a.

Nga ahlaku kërkohet grada e mesme, dëshmi është bujaria që ne e quajmë xhymertllëk që nuk ka të majtë e të djathtë, lartë e poshtë, tepër e pak. E xhymertllëku është ahlaki i pëlqyer në shariat. Pra, nuk duhet harxhuar pa llogari, por as nuk duhet qenë koprrac. Asnjëra nga to nuk është e pëlqyeshme, vetëm mesi i tyre, e që është xhymertllëku, është i pëlqyeshëm.

Duke i lavdëruar ata që ndoqën rrugën e mesme, Allahu Teala thotë:

“dhe ata që, kur shpenzojnë, nuk janë as dorëshpuar, as dorështrënguar, por i përmbahen të mesmes.” 25-Furkan: 67

Përsëri Allahu Teala thotë:

“Dhe mos e bën dorën tënde të lidhur për qafe (mos u bëj koprrac), e as mos e shtrij në tërësi, e të mbetesh i qortuar dhe duarthatë (nga shpenzimi i tepërt). 17-Israë: 29

Dhe meqë e mesmja është e pëlqyer edhe në të ushqyer, Allahu thotë:

“Hani e pini, por mos e teproni, se Ai (Allahu) nuk i do ata që e teprojnë.” 7-A’raf: 31

Dhe për zemërimin thotë:

“Janë të ashpër ndaj jobesimtarëve e të mëshirshëm mes vete.” 48-Fet’h: 29

Resulallahu s.a.v.s., thotë:

“Në të mesmen është dobia e veprimeve.”³⁵

Kjo ka fshehtësinë dhe hakikatin e vet: lumturia është e lidhur për zemrën e pastruar nga pengesat e kësaj bote. Allahu Teala thotë:

“Përveç atij që vjen me zemër të pastër tek Allahu!” 26-Shu’ara: 89

Të qenit dorështrënguar dhe dorëshpuar janë çalim i kësaj bote. Kusht është që zemra të pastrohet nga këto. Pra, zemra nuk duhet të anojë kah pasuria dhe të grumbullojë atë, por as të mos jetë e pakënaqur me atë që posedon, duke e hedhur dhe shpenzuar. Zemra e atij që është mësuar të shpenzojë është e pangopur në harxhime, e zemra e atij që është mësuar me grumbullim, është e pangopur në grumbullim. Ndërsa përkryerja e zemrës është largimi nga këto dy skajshmëri. Në kohën kur për këtë nuk gjindet mundësia, do të kërkonim atë zgjidhje që largohet nga këto të dyja, e që është grada e mesme. Për shembull, uji i vakët nuk është as i nxehtë e as i ftohtë, por është një gjendje e të dyjave dhe është si një gradë e ndarë në mes të këtyre dyjave. Ngjashëm, edhe xhymertllëku është i ndarë dhe një gradë e mesme në mes të harxhimit pa llogari dhe koprracisë. Edhe trimëria është rrugë e mesme, në mes të frikës dhe agresivitetit. Edhe ndershmëria, është grada e mesme, në mes lakmisë dhe pangopësisë, dhe

³⁵ Transmeton Bejhakiu

njëjtë është me gjendjet e të gjitha tipareve tjera. Të gjitha teprimet janë të qortuara, kurse mesatarja është e pëlqyeshme. Dhe kjo është ajo që kërkohet; të gjendet kjo gradë e mesme është e mundur.

Tani, një shejh (murshid) që ka marrë detyrën e udhëzimit (irshad), duhet t'i tregojë muridit³⁶ që zemërimi është i keq, dhe që nuk është e pëlqyeshme që pasuria të harxhohet pa kontroll. Në këto çështje nuk ka tolerancë. Sepse, nëse shejhu i toleron vetëm pak, muridi mund t'ia paraqes vetes zemërimin dhe koprracinë si të toleruar, dhe të mendojë se për këtë ka leje. Për shejhun më e drejta është që të kërkojë nga muridi që të mundohet me tërë fuqinë t'i çrrënjosë këto vese të këqija, dhe kështu të parandalojë agresivitetin duke arritur në këtë mënyrë gradën e mesme. Por, këtë fshehtësi (që veset nuk çrrënjosen por përmirësohen) nuk duhet treguar muridit, sepse ky është vendi ku mashtrohet i padijshmi, duke menduar që ka të drejtë në zemërimin dhe koprracinë e vet.

³⁶ **Murid:** vullnet; dëshirë; ai që ka hyrë në tarikat; nxënësi i shehut / murshidit; *murid* i thuhet personit i cili me dashuri dhe vetëdëshirë zgjedh një shejh (murshidi kamil), hyn në rrugë të drejtë dhe kërkon kënaqësinë (rizanë) e Allahut Teala; murid i vërtetë është ai i cili me sinqeritet i është dorëzuar shejhut.

SHKAQET PËRMES TË CILAVE ARRIHET AHLAKU I BUKUR

Nga këto shpjegime tona kuptuat që ahlaku i bukur është i lidhur për urtësi (hikmet) - përmes drejtpeshimit të diturisë, dhe për mendje dhe shariat - përmes drejtëpeshimit të zemërimit dhe epshit. Kurse drejtëpeshimi paraqitet nga dy drejtime:

1. Drejtimi i parë përfitohet me përkryerje e cila i është falur njeriut me mirësinë e Allahut Teala. Njeriu krijohet dhe lind me mendje (kuptim) të përkryer. Për nga natyra e ka zemërimin dhe epshin nën kontroll, dhe posedon ahlak të bukur. Bile, edhe epshi dhe zemërimi janë të krijuara në atë mënyrë që i përshtaten mendjes dhe shariatit. Një person i tillë bëhet dijetar i edukuar pa edukator, pa mësim. Si Isa b. Merjem, Jahja b. Zekerija dhe pejgamberët e tjerë, salat e selam qoftë mbi ta.

Në natyrën e njeriut mund të jenë të pranishme edhe virtytet e bukura të cilat përfitohen. Sa shumë ka fëmijë të cilët qysh në lindje janë formësuar me fjalë të drejta, të xhymertë dhe guximtarë. Përkundër kësaj, nuk janë pak as ata që pas krijimit, me edukimin nga rrethi dhe me mësim e kanë përmirësuar ahlakun e tyre.

2. Drejtimi i dytë është përfitimi i këtyre virtyteve të mira me përpjekje dhe me praktikë duke kundërshtuar dëshirat e nefsit (vetes), pra – drejtimi i vetes (nefsit)

kah veprat e duhura për atë ahlak që kërkohet. Për shembull, për atë që dëshiron të bëhet i xhymertë, zgjidhje është që ai të detyrohet të japë. Duke e detyruar në këtë gjendje, ajo i bëhet e natyrshme, dhe në fund ai bëhet njeri i xhymertë dhe jep me lehtësi. Ngjashëm, ai që dëshiron të bëhet modest, duhet të detyrojë veten në sjellje modeste, e në përfundim edhe bëhet njeri modest. Me një përpjekje të këtillë ai mund të realizojë të gjitha virtytet e pranueshme në shariat. Përkryerja e ahlakut është ndjenja e kënaqësisë për mirësitë që bën. I xhymertë i thuhet atij që kënaqet në dhënie. Ai që jep me vështirësi, nuk është i xhymertë. Edhe me virtyte tjera është kështu – modest është ai që merr kënaqësi në modesti. Ahlaku i fesë nuk vendoset në njeriun përderisa ai nuk bëhet plotësisht shprehur. Kur përfiton këtë ahlak të bukura dhe të vazhdojë në këtë gjendje - veprat e mira do t'i bëjë nga zemra dhe prej kësaj do të ndjejë kënaqësi, e duke i parë të këqijat si të shëmtuara, do të shqetësohet prej tyre. Ndërsa Resulallahu s.a.v.s., thotë:

- “Kënaqësia e syrit tim është në namaz.”³⁷

Kur ibadetet bëhen me vështirësi dhe kur braktisja e të këqijave është e rëndë - kjo është mangësi. Me këtë gjendje nuk është e mundur ngritja në gradën e përkryer të lumturisë. Por, përpjekja është më e mirë se sa braktisja, ani pse ibadetet janë më të dobëta se sa

³⁷ Nesai nga Enesi r.a.

ibadetet e bëra me zemër të entuziazmuar. Për këtë Allahu Teala thotë:

“Namazi është njëmend i vështirë, përveçse për të devotshmit.” 2-Bekare: 45

Resulallahu s.a.v.s thotë:

- “Bëji ibadet Allahut Teala me kënaqësi. Nëse për këtë nuk ke fuqi, duro në gjëra që ty nuk të pëlqejnë. Sepse veprimi kështu ka për ty shumë dobi.”³⁸

Së bashku me këtë, për të arritur në lumturinë e premtuar, në ahlak të bukur, nuk mjafton që vetëm për një kohë të merret kënaqësi, të përbuzen gjynahet dhe të duhen ibadetet – kjo duhet vazhduar gjatë tërë jetës. Kështu, duke u zgjatur jeta, edhe vlerat e mira shumohen dhe piqen - arrijnë përkryerjen. Për këtë arsye Resulallahu s.a.v.s., thotë:

- “Jetë e gjatë është ajo jetë që kalohet në të përputhje me urdhrat e Allahut.”³⁹

Për këtë arsye pejgamberët dhe evliatë kanë përbuzur vdekjen. Sepse dynjaja është arë për ahiret. Me jetëgjatësi shumohen ibadetet dhe shpërblimi, dhe nefsi (njeriu) pastrohet më shumë. Ahlaku edhe më shumë forcohet, rrënjohet dhe vendoset në njeriun. Zaten, qëllimi i ibadeteve është të ndikojë dhe të

³⁸ Transmeton Taberani

³⁹ Dejlami nga ibn Omeri

përmirësojë zemrën. E kjo përforcohet më shumë me më shumë ibadete. Ndërsa qëllimi i ahlakut të bukur është të ndërpritet në zemër dashuria ndaj kësaj bote (dynja), e aty të vendoset dashuria e Allahut. Nuk duhet të ketë në zemër asgjë më të dashur përpos arritjes së kënaqësisë së Allahut Teala dhe tërë ekzistenca duhet përdorur në këtë rrugë. Edhe epshi dhe zemërimi janë të tilla që njeriu mund t'i vendos në gjendje të dëshiruar. Edhe këto duhet përdorur në atë mënyrë që të arrihet kënaqësia e Allahut. Duke përdorur këto fuqi, duhet vënë ato në peshoren e mendjes dhe të sheriatit, pastaj duke iu gëzuar kësaj, është e mundur kënaqësia.

Nëse namazi është kënaqësia e syrit, atëherë as marrja kënaqësi nga bërja e ibadeteve nuk duhet parë si e çuditshme. Në nefs ekzistojnë gjendje edhe më të çuditshme se kjo. Ne shohim milionerë dhe udhëheqës të jenë të mërzitur dhe shqetësuar. E shohim gjithashtu kumarxhiun i cili ka humbur, por prapë është i qeshur dhe i kënaqur me veprimin e tij. Megjithatë, shumë herë bixhozi atij ia shkatërron pasurinë, ia rrënon shtëpinë dhe e falimenton, e prapë – ai e do bixhozin dhe kënaqet në të. Kjo sepse ai është shoqëruar me bixhozin për një kohë të gjatë, dhe veten ia ka dhënë bixhozit.

Edhe pëllumbaxhiu është kështu. Me orë të tëra qëndron në këmbë nën diell. Meqenëse ai merr kënaqësi duke shikuar pëllumbin si fluturon e rrotullohet në ajër, ai nuk e ndjen lodhjen. Një hajdut kur han dajak, i prehen gjymtyrët ose gjendet para vdekjes, ai

duron dhe i gëzohet këtij durimi; bile këtë e pranon si mburrje dhe lëvdatë. Ndonjërit prej hajdutëve ia presin gjymtyrët dhe e torturojnë, por ai përsëri insiston në mohimin e tij, bile – të gjitha këto tortura dhe vuajtje as që i merr në konsideratë. Ndoshta ai këtë e supozon si burrëri e pjekuri, dhe për këtë gëzohet. Të gjitha këto vuajtje atij i bëhen si shkak për krenari.

Ndoshta nuk ka më të shëmtuar dhe të poshtër se Muhisi, i cili dëshironte të përngjajë në grua. Për të përngjarë në grua, ai ndukte qimet, fytyrën e pastronte me gjilpërë. Ai i gëzohej këtyre mundimeve dhe maskarallëqeve, dhe kërkonte të jetë më i bukur se gratë tjera.

Ashtu siç ka lavdërime reciproke mes udhëheqësve dhe dijetarëve, lavdërime reciproke bëhen edhe mes pastruesve dhe shërbëtorëve, pra – secilit i pëlqen angazhimi i vet dhe nga kjo merr kënaqësi.

Të gjitha këto janë përfundime që përfitohen me të mësuar. Kur një njeri ndjekë diçka për një kohë të gjatë, shoqërohet me të, ai fillon edhe të merr kënaqësi nga kjo. Kur njeriu interesohet për punë të kota, dhe i praktikon ato, edhe nga këso punë të kota ai merr kënaqësi. Atëherë, pse ai që insiston në hak dhe hakikat të mos marrë kënaqësi? Ndoshta në nefsin e njeriut ekziston prirje edhe për aso gjëra të këqija, e që janë

jashtë natyrës së njeriut, sa edhe ngrënia e dhéut të sjell kënaqësi. Të pranohet se ka prirje për këto punë e të mos pranohet se ka prirje për mirësi, është gabim. Prirja, interesimi për hikmet, për të njohur Allahun Teala, për të dashur Allahun, për t'i bërë ibadet Atij, është gjendje e natyrshme dhe e ngjashme si me prirjen për ushqim. Prirja ibadetit dhe të ngjashme, është urdhër hyjnor. Ndërsa përkulja dëshirave të epshit, në esencë është mjerim dhe mbrapshti për njeriun. Ushqim i zemrës është hikmeti, marifeti dhe dashuria e Allahut, por ajo zemër që është mësuar në të këqija - ndarja nga ai lloj ushqimi është përfundim i një sëmundjeje të zemrës. Kur paraqitet një sëmundje në bark, njeriu e braktis ushqimin, i cili mundëson jetën. Zemra e cila përkulet në tjetër gjë përveç Allahut është e sëmurë, në përputhje (masë të njëjtë) me atë përkulje. Vetëm se, nëse e do një gjë e cila është ndihmesë për dashurinë ndaj Allahut dhe fesë, kjo nuk është shenjë e sëmundjes.

Nga shpjegimet e bëra është kuptuar absolutisht që është e mundur që ahlaku i mirë të përfitohet me ushtrim (shpirtëror). Do të thotë ushtrimi është detyrim i vetes deri atëherë kur veprat e mira të bëhen të natyrshme. Ndërsa ky është përfundimi i marrëdhënies së çuditshme mes zemrës dhe gjymtyrëve, d.m.th. manifestimit të marrëdhënies midis shpirtit dhe trupit. Sepse manifestimi i secilës cilësi në zemër paraqitet përmes veprimit me gjymtyrë. Bile, gjymtyrët veprojnë

plotësisht në përputhshmëri me zemrën. Çdo vepër që bën gjymtyra, e bën nën ndikimin e zemrës. Ndikimi i zemrës në gjymtyrë dhe ndikimi i gjymtyrëve në zemër, vazhdon të shkojë në rreth. Këtë e tregojmë me një shembull të kaligrafisë: dikush që dëshiron të bëhet mjeshtër i kaligrafisë (bukurshkrimit), ai në zemër ka cilësinë e kaligrafit, por për t'u bërë kaligraf në veprim, zgjedhje të vetme ka që të vazhdojë të shkruaj për një kohë të gjatë. Duke detyruar veten me këmbëngulje, ai veten ia përngjanë mjeshtrit të kaligrafisë. Me vazhdimësi, mjeshtëria i vendoset në zemër, dhe kaligrafia e bërë dikur me detyrim, tani bëhet gjendje e natyrshme. Pra, kaligrafia ia zbukuroi atij shkrimin, por në fillim kjo bëhej me këmbëngulje, me çka kaligrafia u ngrit në zemër. Pastaj nga zemra zbriti në gjymtyrë, dhe kaligrafia filloi natyrshëm.

Njëjtë edhe ai që dëshiron të bëhet fakih. Për t'u bërë fakih, ai duhet të përsërisë fikhun, ashtu siç kanë vepruar fukahatë para tij. Përmes përsëritjes, atij i vendoset në zemër cilësia e fikhut, dhe ai bëhet fakih.

Njëjtë edhe ai që dëshiron të bëhet i xhymertë, i ndershëm, i butë dhe modest. Derisa të bëhen këto gjendje të natyrshme në veten tonë, fillimisht duhet detyruar veten për të vazhduar. Vazhdimësia është e vetmja çare. Ai që dëshiron të mësojë fikhun, nuk e humb shpresën me një mësim nate dhe nuk e arrin

qëllimin brenda natës. Edhe ai që dëshiron edukim për të përkryer nefsën (veten) dhe ta zbukurojë veten me vepra të mira, nuk mundet për një ditë në ibadete të arrijë këtë, por edhe me një ditë kryengritje nuk privohet. Por, me një natë dembelosje, dalëngadalë ngecet në mësim, dembelia shtohet dhe dikur plotësisht braktiset mësimi, dhe kështu ky humb vlerën e lartë për t'u bërë fakih. Njëjtë është edhe me gjynahet e vogla. Ato tërheqin njëri-tjetrin dhe fillojnë të shtohen. Kështu prishet imani në rrënjë dhe lumturia e pavdekshme zhduket. Përsëri, sikur që mësimi vetëm për një natë nuk të bën fakih – ndoshta, sikur trupi që rritet pak nga pak e fëmija me lehtësi bëhet burrë, edhe vetëm me një ibadet dhe një zbatim të urdhrave të Allahut nefsi nuk zbardhet e pastrohet. Megjithatë, nuk është e drejtë që ibadetit të paktë mos t'i jepet rëndësi. Po, ibadeti i shumtë ndikon më shumë, dhe kjo shumësi paraqitet në gjymtyrë, sepse edhe ibadetet e pakta mbledhen në total, e totali është rezultat i secilës prej tyre. Prandaj edhe e pakta është e vlefshme; edhe nëse nuk ka dukje, ajo prapëseprapë ka ndikim. Për çdo ibadet ka sevap dhe për çdo kryengritje ka dënim.

Ka shumë fukaha që nuk i japin rëndësi humbjes së një dite dhe nate, duke thënë 'e bëj nesër', me çka ditët kalojnë, ai ftohet nga mësimi i fikhut, kjo i bëhet gjendje e natyrshme e ai mbetet i paditur. Edhe ai që nuk tregon kujdes për gjynahet e vogla është kështu. Ai, duke thënë

‘teuben do ta bëj më vonë’ vazhdon të bëjë gjynahe të vogla, e papritur i vjen vdekja ose errësira e kryengritjes ia mbulon zemrën, dhe vjen në gjendje kur nuk mund të bëjë më teube. Kjo sepse pakica e tërheq shumicën, dhe në fund zemra lidhet me zinxhirët e epshit. Tanimë ai vjen në gjendje kur nuk mund të shpëtojë veten nga kthetrat e epshit. Kjo është mbyllja e derës së teubes. Për këtë Allahu Teala thotë:

“Ne kemi vënë pengesë para tyre dhe pas tyre.”

36-Jasin: 9

Për këtë arsye Hazreti Alia r.a., ka thënë:

“Imani e sjell një pikë të bardhë në zemër; duke u shtuar imani, shtohet edhe bardhësia e kësaj pike. Kur imani e gjen përkryerjen, edhe zemra ndriçohet plotësisht – bëhet nur. Kurse dyfytirësia e sjell në zemër një pikë të zezë, një njollë; me shtimin e dyfytirësisë, zemra errësohet, e kur dyfytirësia arrin përkryerjen, zemra mbetet plotësisht në errësi.”

Ahlaku i bukur përfitohet nganjëherë nga lindja, nganjëherë duke i bërë veprat e mira shprehi, e nganjëherë duke u shoqëruar me njerëzit e mirë dhe duke e mësuar ahlakun nga veprat e tyre të mira. Të tillët janë shokë të mirë dhe vëllezër të vlefshëm. Natyra e njeriut merr nga shoku edhe të mirat edhe të këqijat e tij. Për këtë arsye sohbeti (bisedë fetare) me të mirët është shkas për përmirësimin e ahlakut.

Pasi që e kuptove këtë, dije që: ai person tek i cili manifestohet ahlaku i bukur nga lindja, shprehinë dhe mësimi, ai ka arritur në përkryerje, është në majën e vlerës të lartë. Kurse ai që është nga lindja me kualitet të dobët, që shoqërohet me të këqijtë, i mëson të këqijat nga ta dhe i bën ato shprehi të tijat, ai person është më së largu nga Allahu Teala.

Mes këtyre dy personave ekzistojnë lloj-lloj grada. Gradat ndahen sipas dallimeve në këto tri veti. Gradat e tyre përshtaten me cilësitë dhe gjendjet e tyre.

“Kush ka bërë ndonjë të mirë, qoftë sa një thërmijë, do ta shohë atë, e kush ka bërë ndonjë të keqe, qoftë sa një thërmijë, do ta shohë atë.”

99-Zelzele: 7-8

“Allahu nuk u bëri atyre padrejtësi, por ata i bënë të keqen vetes.” 16-Nahl: 33

RRUGA E ZBUKURIMIT TË AHLAKUT

Nga këto shpjegime tona kuptuat që drejtpeshimi (grada e mesme) në ahlak është nga zemra e shëndoshë, shmangia nga drejtpeshimi - lartë a poshtë (ose para a mbrapa), paraqitet nga zemra e sëmurë. Kjo është njëjtë siç vjen drejtpeshimi i zhvillimit të trupit nga trupi i shëndoshë – nga largimi prej drejtëpeshimit paraqitet sëmundja. Atëherë, duke marrë trupin si shembull themi që:

Shërimi i nefsit (vetes) me vlera të larta dhe ahlak të mirë duke hedhur veset e këqija dhe të poshtira, i përngjanë përfitimit të shëndetit duke luftuar sëmundjet. Gjendja e shpirtit është e njëjtë me zhvillimin e trupit, ku sëmundjet arrijnë nga ajri, ushqimi dhe shkaqet tjera. Çdo fëmijë që nga lindja posedon një drejtëpeshim. Pastaj, nëse janë prindërit çifutë - e bëjnë edhe fëmijën çifutë, nëse janë të krishterë - e bëjnë fëmijën të krishterë, nëse janë mexhusi - e bëjnë mexhusi, d.m.th. bëhet i pandershëm nga përfitimi i këtij mësimi. Njëjtë sikur fëmija, i cili nuk krijohet njeri i përkryer qysh në lindje, por zhvillohet me ushqim dhe edukim, edhe nefsi i njeriut është krijuar me mangësi. Por, nefsi ka aftësi për pjekuri. Ai piqet duke e ushqyer me dituri, me edukim dhe me përmirësim të ahlakut.

Prapë, nëse trupi është i shëndoshë, detyra e mjekut është të shpjegojë rregullat e ruajtjes së shëndetit; nëse është i sëmurë - menjëherë fillon mjekimi. Edhe zemra nëse është e pastër dhe e lustruar, duhet të kërkohet zgjidhje për ta mbrojtur, dhe për ta lustruar edhe më shumë. Nëse zemra nuk është e pjekur dhe e pastër, menjëherë duhet ta kërkojë zgjidhjen për të siguruar shkëlqimin dhe për të arritur përsosmërinë.

Trupi i sëmurë mjekohet me të kundërtën e asaj që prishë drejtpeshimin dhe zhvillimin trupor. Shembull, nëse paraqitet sëmundja nga goditja e diellit në kokë, duhet shëruar me akull, ndërsa ftohjen e shërojmë me nxehtësi dhe djersitje. Edhe ngjarjet e turpshme që janë sëmundje të zemrës shërohen me të kundërtat e saj. Për shembull, paditurinë (xhahilijet) duhet shëruar me dituri, koprracinë me bujari (xhymertllëk), madhështinë me modesti dhe dëshirat e shfrenuara me maturi.

Sërish, ashtu siç duhet dietë, durim dhe përballim i shijes së idhët të ilaçeve për shërimin e sëmundjeve të trupit, më rëndësishëm është rezistimi i shijes së idhët dhe durimi i ilaçeve për shërimin e zemrës, karshi veseve të këqija të saj. Sepse sëmundjet e trupit vazhdojnë deri në vdekje, dhe me vdekje shpëtohet prej të gjitha sëmundjeve. Por Allahu na ruajtë, sëmundjet e zemrës vazhdojnë edhe pas vdekjes. Për këtë arsye duhet t'i jepet rëndësi shpëtimit nga këto sëmundje.

Prapë, çdo ftohtësi nuk mund të shërojë sëmundjet që vinë nga të nxehtit. Sasia e ilaçit, ndërrohet sipas intensitetit të sëmundjes. Këto duhen të jenë në një masë. Duhet të dihet sasia që i bën dobi të sëmurit dhe duhet respektuar atë sasi. Në qoftë se nuk respektohet sasia e përcaktuar, trupi dëmtohet edhe më shumë. Ngjashëm është edhe me ilaçet që janë të kundërtat e sëmundjeve të zemrës, e që do të përdoren për shërimin e zemrës, duhet të kenë një masë dhe nuk duhet dalë jashtë kësaj.

Siç ndryshon grada dhe masa e ilaçit sipas sëmundjes së trupit (ndërsa mjeku nuk fillon shërimin pa konstatuar diagnozën e pacientit, sepse pas diagnozës duhet të mirret parasysh serioziteti i sëmundjes, qëndrueshmëria e trupit, mosha, etj.), edhe shejhu i cili do të shërojë zemrat e muridëve nuk duhet thjeshtë të thotë: *'kështu kontrolloni dëshirat, në këtë kohë bëni këtë, në atë kohë bëni atë'*, por duhet t'i çaset shërimit sipas mendimit, karakterit e qëndrueshmërisë së muridit, dhe llojit të sëmundjes.

Nëse mjeku tenton që me një ilaç të shërojë çdo sëmundje, ai do të bëhet vrasës i shumicës. Edhe shejhu, nëse njëjtë këshillon dhe rekomandon çdo murid, shumicën e shkatërron, dhe i mbytë zemrat e tyre. E përshtatshme është që fillimisht të përcaktohet sëmundja e muridit, gjendja, mosha dhe fuqia e tij për të duruar në vetmi (jetesë të përkorët), dhe sipas kësaj të jepen detyra. Shembull, nëse muridi nuk di kufijtë e

shariatit, ai është i paditur dhe fillestar në këtë rrugë; fillimisht duhet të mësojë si merret abdesi, gusuli, të mësojë namazin dhe farzet tjera. Nëqoftëse ushqehet me haram ose është xhynahqar, duhet të këshillohet që fillimisht të largohet nga këto, sepse në këtë mënyrë pastron nga gjynahet anën e jashtme, dhe e zbukuron atë me ibadet. Pastaj ia shikon gjendjen e brendshme dhe ahlakun e muridit, dhe e përcakton diagnozën. Muridi, nëse ka më shumë pasuri se që i nevojitet, tepricën e harxhon në bamirësi. Në këtë mënyrë e shpëton zemrën nga shqetësimet e pasurisë dhe tani nuk i mbetet dashuria për pasuri. Në rast se e dominojnë gjendjet si padituria, mendjemadhësia, vetëlëvdia, etj., për të thyer gjendjet e tilla, muridi bile mund të detyrohet edhe për t'u bërë lypsar, sepse mendjemadhësia thyhet vetëm me poshtërim. E nuk ka poshtërim më të ulët se sa lypsari. Kjo vazhdon deri sa nuk thyhet mendjemadhësia dhe vetëlavdërimi. Sepse mendjemadhësia është sëmundje e rrezikshme. Kështu është edhe me paditurinë. E nëse muridi i jep shumë rëndësi trupit dhe veshjes, zemra i dashuron këtë dhe me këtë kënaqet, atëherë ai detyrohet në punë si pastrues plehrash, fshesaxhi dhe kuzhinier, deri sa të stolisurit i del nga zemra. Nuk ka dallim mes përshtatjes nefsit dhe adhurimit të statujës. Kur përveç Allahut adhuron tjetër gjë, kjo është largim nga Allahu. Ai i cili anon në gjëra tjera që nuk janë hallall, domethënë që është i zënë me veten.

Edhe një hollësi e kundërshtimit të dëshirave të nefsit (ushtrimit shpirtëror) është që nëse muridi nuk mund të largohet nga një ves i keq, ai duhet të praktikojë një metodë më të përshtatshme. Kësaj radhe, muridi e ndërron vesin e keq me një tjetër më pak të dëmshëm. Kjo është e ngjashme me rastin kur uji nuk mund të pastrojë gjakun, kështu që gjaku së pari pastrohet me ujë, e pastaj me jod. Kështu është edhe me fëmijën. Ai fillimisht shkon në shkollë me dëshirë për lojë me top dhe lodra tjera. Më vonë punon për rroba më të bukura, më vonë për pozitë, e më vonë, duke përmirësuar nijetin - i drejtohet ahiretit.

Ngjashëm me këtë, ai që dëshiron një pozitë të lartë dhe për asnjë çast nuk e largon atë nga zemra, duhet të kënaqet me një më të ulët, të mësohet me të dhe ngadalë të nxjerrë nga zemra dashurinë për gjëra tjera. Edhe në çështe tjera vlenë e njëjta. Për atë që është dhënë pas ushqimit, që është i pangopur, nuk është e mundur ndërprerja e përnjëhershme e ushqimit. Por, dalëngadalë, duke agjëruar, gjellët që i pregaditë vetë duke ua dhënë të tjerëve, dhe duke njoftuar të tjerët që ai nuk do të hajë – kështu e mbizotëron nefsën, mëson durimin dhe i zvogëlohet dëshira e ushqimit.

Gjendja është e njëjtë edhe për ata që i dominon epshi - dëshirojnë shumë për t'u martuar, e nuk janë në gjendje për martesë. Edhe këta detyrohen të agjërojnë. Nganjëherë, as agjërimi i zakonshëm nuk e thyen epshin. Atëherë detyrohen që në syfyr të hanë sa më pak;

nganjëherë vetëm bukë, e nganjëherë vetëm ujë. U ndalohet mishi. Në këtë mënyrë i tilli e thyen epshin dhe e qetëson nefsin. Për mbizotërimin e dëshirës nuk ka ilaç më të dobishëm se uria.

Nëqoftëse dominon zemërimi, këshillohet me butësi dhe heshtje, dhe në të njëjtën kohë detyrohet një person me natyrë të rëndë që ta shqetësojë vazhdimisht, e ky t'i bëjë hyzmet. Kështu ai përfiton butësinë. Tregohet se një njeri, me qëllim që ta mund zemërimin dhe të përfitojë butësinë, kishte paguar dikë që në mes të popullit t'i thotë fjalë të këqija. Dhe, duke përballuar këtë, është bërë i butë. Bile, ishte bërë shembull.

Disa, kur kanë kuptuar që janë të padurueshëm dhe frikacakë, me qëllim që t'i zhdukin këto vese dhe të bëhen trima, kanë dalë me anije në dimër në det, në erë të fortë, dhe kanë luftuar me dallgët.

Dijetarët hindusë ishin munduar të zhdukin dembelosjen që pengonte në ibadete duke qëndruar në një këmbë gjithë natën, deri në mëngjes. Disa shehëlerë, në ditët e para të muridllëkut, me qëllim të heqjes së dembelosjes, para qëndrimit gjithë natën në një këmbë, kanë qëndruar një kohë të gjatë në kokë. Disa, për të hequr nga zemra dashurinë për pasuri, kanë shitur tërë mallin ose e kanë hedhë në det, nga frika e dyftytrësisë, nuk ua kanë shpërndarë njerëzve.

Këta shembuj të tregojnë ty rrugët e shërimit të zemrës. Përndryshe, nuk e kemi qëllim të tregojmë mjekimin e secilës sëmundje, kjo vjen më vonë. Këtu, qëllimi ynë është të njoftojmë njerëzit për domosdoshmërinë e kundërshtimit dhe zhdukjes së çdo lloj dëshire dhe kërkesë të vetes (nefs). Të gjitha këto, Allahu Teala i ka shpjeguar me këtë ajet të shkurtë:

“Kurse ai që i është frikësuar madhërisë së Rabbit të tij dhe e ka frenuar veten nga dëshirat, pa dyshim që do të ketë për strehë Xhenetin.” 79- Nazi’at: 40, 41

Në këtë luftë, vendosmëria është esenciale. Kur vendoset të braktiset një nga dëshirat e nefsit, atëherë paraqiten të gjitha mundësitë për të plotësuar atë dëshirë. Ky është një provim dhe përvojë nga Allahu Teala. Njeriut i ka hije të tregojë durim dhe qëndrueshmëri, dhe të mos ndjekë shkaqet e epshit që përfitohen me lehtësi. Nëse njëherë kthehet pas epshit, e prishë vendosmërinë. Kështu ia humb vlerën vendimit që ka marrë. Nëse një herë e prish vendosmërinë, menjëherë duhet ta dënojë veten dhe të tregojë qëndrueshmëri në vendimin e vet. Nëse nefsën nuk mund ta frikësojë me një dënim, atëherë vazhdon të prishë synimin (marrëveshjen), dhe në këtë mënyrë edukimi përmes kundërshtimit të dëshirave të nefsit (vetes) dështon plotësisht.

SËMUNDJET E ZEMRËS DHE LARGIMI I TYRE

Dije se: çdo pjesë e trupit është krijuar posaçërisht për një punë të caktuar, ndërsa sëmundja është krijuar për të pamundësuar atë punë. Për shkak të sëmundjes, pjesët e trupit nuk mund të bëjnë punën për çka janë krijuar, ose e bëjnë me vështirësi. Për shembull, siç është sëmundje e dorës pamundësia për të kapur, dhe sëmundje e syrit pamundësia për të parë. Njëjtë, sëmundja e zemrës e pamundëson zemrën për të bërë atë për çka është krijuar. E zemra është krijuar për të adhuruar Allahun (ibadet), për njohje të Allahut dhe dashuri ndaj Tij, për dituri, hikmet, marifetullah, për marrje të kënaqësisë nga dhikri (përkujtimi) i Allahut, për të preferuar dëshirat e Allahut mbi dëshirat e veta dhe për të kërkuar ndihmë nga Allahu Teala karshi të gjitha dëshirave të epshit. Allahu Teala thotë:

“Xhinët dhe njerëzit i kam krijuar vetëm që të Më adhurojnë.” 51-Edh-Dharijat: 56

Për çdo gjymtyrë ekziston një vlerë. Vlera e zemrës është për të ndarë njeriun nga shtazët nëpërmjet hikmetit dhe marifetit. Sepse njeriu nuk dallon nga shtazët në ushqim, seks dhe me cilësi tjera të ngjashme. Ndarja nga shtazët është sipas njohjes së esencës së gjërave.

Allahu Teala është krijues. Njeriu, edhe po të njohë gjithçka tjetër, nëse nuk e njeh Allahun, llogaritet që nuk ka njohur asgjë. Shenjë e njohjes së Allahut është të duhet Allahu. Ai që e njeh Allahun, e do Allahun. E shenjë e dashurisë është që asnjë dashuri tjetër të mos preferohet përmbi Atë. Kështu, Allahu Teala thotë:

Thuaj: “Nëse etërit tuaj, bijtë tuaj, vëllezërit tuaj, gratë tuaja, farefisi juaj, pasuria juaj që e keni fituar, tregtia për të cilën keni frikë se nuk do të shkojë mirë dhe shtëpitë ku e ndieni veten rehat, janë më të dashura për ju sesa Allahu, i Dërguari i Tij dhe lufta në rrugën e Tij, atëherë pritni deri sa Allahu të sjellë vendimin (dënimin) e Tij. Allahu nuk e udhëzon në rrugën e drejtë popullin e pabindur.” 9-Teube: 24

Siç e ka barkun e sëmurë ai që do më shumë të hajë dhéun se sa ushqimet tjera, edhe zemra që do tjetër gjë më shumë se Allahun është e sëmurë.

Nga ky shpjegim është kuptuar që të gjitha zemrat janë të sëmura, përpos atyre që dëshirojnë Allahun. Vetëm se, siç nuk dihen disa sëmundje të trupit, edhe disa sëmundje të zemrës nuk dihen. Për këtë arsye, njeriu është i pavëmendshëm dhe nuk kujdeset për shërim. Ashtu siç e mbanë sëmundjen mosdurimi i ilaçit të hidhur nga i sëmuri, njëjtë edhe ata që mendojnë vështirësitë e përmirësimit të zemrës, i mbajnë sëmundjet e saj. Sepse ilaç i zemrës është mospërshtatja

epshit, dhe kjo është goxha e vështirë dhe e hidhur. Edhe nëse dëshiron ta durojë hidhësinë e ilaçit për t'u mjekuar, nuk mund të gjejë mjekun specialist për shërim; sepse mjekë të këtyre sëmundjeve janë dietetarët. Ndërsa njerëzit janë të sëmurë nga zemra. I sëmuri nuk respekton recetën e mjekut. Për këtë arsye sëmundja u bëhet kronike, brengë e rëndë. Kurse kjo dituri u zhduk. Ashtu u zhduk kjo dituri, sa që u mohua shërimi i zemrës, bile edhe vet sëmundja. Njerëzit u drejtuan kah dashuria e dynjasë dhe në ibadete vetëm në dukje, por në të vërtetë ibadetet e tyre janë vetëm adet, dhe dyfityrësi. Këto janë shenjat e vërteta të sëmundjeve.

Kur janë në pyetje shenjat që tregojnë për arritjen e shëndetit pas shërimit – shikohet se cila sëmundje është shëruar. Të marrim si shembull sëmundjen e koprracisë; kjo është një sëmundje e keqe që largon prej Allahut. Nëse kjo është shëruar – shenjë e shërimit të saj është bujaria dhe dhënia. Nëse njeriu që shërohet nga koprracia e tejkalon bujarinë dhe harxhon pa llogari, edhe kjo është sëmundje. Kjo i përgjanë shërimit të sëmundjes me ujë të nxehtë, nëse uji është tepër i nxehtë - atëherë e djeg njeriun dhe përsëri e bën të sëmurë. Ndërsa këtu kërkohet drejtpeshim (maturi) mes të nxehtës dhe të ftohtës. Për këtë arsye bujaria duhet të jetë në të njëjtën distancë mes koprracisë dhe harxhimeve të kota.

Nëse dëshiron të kuptosh gradën e mesme, shih një vepër që e detyron vesi i keq. Nëse kjo e keqe, që është e kundërta e mirësisë, të pëlqen më shumë, atëherë dominon vesi i keq. Shembull: nëse më shumë kënaqesh me grumbullim se sa me dhënie të varfërve, te ti ekziston sëmundja e koprracisë. Atëherë, mundohu vazhimisht të japësh. Nëse kënaqesh me shpërndarje, me shpenzim kot të parave, te ti dominon sëmundja e harxhimit pa kontroll. Kësaj radhe mundohu për vetëpërmbajtje dhe kështu kontrolloje veten. Nxjerr dëshmi për ahlakun tënd nga ato vepra me të cilat më së shumti kënaqesh, dhe ndërpreje animin e zemrës; mos ik as në koprraci dhe as në harxhim pa kontroll. Shikoje pasurinë si ujin. Ruaje atë për një nevojtar dhe harxho për nevojtarin. Mos prefero harxhimin pa llogari karshi koprracisë, e as koprracinë karshi harxhimit pa llogari. Një zemër e tillë, pa koprraci dhe pa harxhime të kota, arrin kënaqësinë (rizanë) e Allahut. Duhet pastruar edhe prej veseve tjera të këqija. Nuk duhet interesuar në gjërat e dynjasë; duhet shkuar në botën tjetër duke shkëputur nefsin (veten) nga interesimi për këtë botë. Ashtu siç nuk interesohet për këtë dynja, nuk duhet ndjerë mall as për shkaqet e kësaj bote. Nëse kështu veprohet, nefsi i kthehet Allahut i qetësuar (mutmain), dhe i kënaqur (razi). Bëhu pjesë e rrethit të pejgamberëve, sidikëve, shehidëve dhe salihëve. Sa shoqëri e bukur është kjo!

Meqenëse mesi është më i hollë se qimja dhe më i mprehtë se shpata, ata që qëndrojnë në rrugë të drejtë (sirat-i mustakim) në këtë dynja, ata që e ruajnë mesin pa anuar në asnjërën anë, në ahiret kalojnë urën e Siratit, që është më e hollë se qimja dhe më e mprehtë se shpata. Shumë pak janë zemrat e tilla të cilat janë ndarë nga skajshmëritë dhe e ruajnë mesin. Për këtë arsye, pak janë ata që shpëtojnë nga vuajtjet në kijamet. Pa qenë në Xhehenem bile sa qel-e-mshel sytë, nuk mund të kalojnë. Allahu Teala thotë:

“Dhe nuk ka asnjë prej jush që të mos arrijë tek ai (Xhehenemi). Kjo është vendosur prerazi nga Rabbi yt.

Pastaj do t’i shpëtojmë ata që kanë qenë besimtarë dhe do t’i lëmë keqbërësit të gjunjëzuar në të.” 19-Merjem: 71, 72

domethënë, ata që janë më afër rrugës së drejtë (sirat-i mustakim), nga ata që janë larg.

Por, meqë drejtimi është i vështirë, është bërë vaxhib që për 24 orë - 17 herë të bëhet dua **“Udhëzona në rrugën e drejtë - sirat-i mustakim.”** Sepse, është vaxhib të lexohet ‘Fatiha’ në çdo rekat, e janë 17 reqate farz. Në çdo rekat, në Fatiha lutemi duke thënë: **“Allahu im, udhëzona në rrugën e drejtë – sirat-i mustakim!”**

Një person e pa Resulallahun s.a.v.s., në ëndërr dhe e pyeti:

- *“O Resulallah (s.a.v.s.), ju thatë ‘surja Hud më plaku mua’; Çka ishte shkaku?”*

Resulallahu s.a.v.s i tha:

“Qëndro i patundur në udhën e drejtë, ashtu siç je i urdhëruar.” 11-Hud: 112

Qëndrimi në rrugën e drejtë dhe në mes është shumë i vështirë. Por, edhe nëse njeriu nuk mund të qëndrojë aty në kuptimin e plotë, ai duhet të përpiqet për t’iu afruar asaj. Ai që dëshiron shpëtimin, duhet ta dijë mirë që shpëtimi është i mundur vetëm me vepra të mira. Ndërsa veprat e mira lindin nga ahlaku i bukur. Çdokush le të studiojë cilësitë dhe ahlakun e vet dhe le t’i renditë sëmundjet, pastaj le t’i shërojë ato një nga një. Prej Allahut kërkojmë që të na bëjë prej të devotshmëve.

SI TË NJOHË NJERIU MANGËSITË E VETA

Dije se: kur Allahu Teala i dëshiron mirësi një rob të Tij, ia tregon atij mangësitë. Evlijave nuk i'u fshehen mangësitë. Kur dihet mangësia, shërimi është më i lehtë. Sa keq që shumica e njerëzve nuk i dinë mangësitë e veta. Ata i shohin mangësitë e të tjerëve, por të vetat nuk i shohin. Për atë që dëshiron të dijë mangësitë e veta, ekzistojnë katër rrugë:

1. Duhet t'i dorëzohet një shejhu që i di mangësitë e zemrës, që i di shkatërrimet e fshehta, këtë shejh ta pranojë si udhëzues dhe me përpjekje t'i përshtatet fjalës së tij. Marrëdhënia e muridit me shejhun është si marrëdhënia e nxënësit me mësuesin. Mësuesi dhe shejhu ia njohin nxënësit mangësitë dhe ia japin atij zgjidhjet për shërim. Të gjendet një murshid i tillë në këtë kohë është shumë e vështirë. Të tillë tashmë rrallë gjinden.⁴⁰

⁴⁰ Kjo është koha e Gazalit, Hixhri 500. Kurse në kohën tonë - ju krahasoni.

2. Të gjendet një person sidik (i drejtë), i devotshëm dhe mendjezgjuar, për kontrollimin e gjendjeve dhe sjelljeve, dhe të pranohet ai si kontrollor. Ky ia tërheq vërejtjen për gjendjet e jashtme dhe të brendshme që nuk i pëlqejnë dhe që janë të këqija.

Kështu kanë bërë imamët e parë të fesë dhe të mençurit.

Hazreti Omeri r.a., thoshte: *“Ai që m’i tregon mangësitë, Allahu rahmet i bëftë.”*

Një herë Omeri r.a. shkoi te Selmani r.a., dhe e pyeti:

- *Tregom, çka dëgjove për mua?* Selmani i kërkoj falje duke i thënë:

- *Mos... si bëhet ashtu?* Por Omeri insistoi, dhe Selmani i tha:

- *Po ka thashetheme se në sofrën tënde gjenden dy gjellëra, se një gjellë po e ha ditën e një tjetër natën, dhe se i ke dy parë tesha.* Omeri i tha:

- *Këto i braktisa. Tjetër gjë a dëgjove?* Selmani i tha:

- *Jo, tjetër gjë nuk dëgjova.*

Hazreti Omeri r.a., ka pyetur edhe Huzejfiun r.a.:

- *“A ka tipare ngatërrestari te unë?”* Hz.Omeri, përkundër pozitës së lartë, veten e shihte të mangët. Allahu qoftë razi me të. Çdokush që ka më shumë mend dhe më shumë pozitë, vetja i pëlqen më pak dhe e sheh veten si më të pavlerë.

Sa keq që është aq e rrallë të gjendet një njeri i tillë. Ka shumë pak njerëz që, duke braktisur lajkat, i tregojnë mangësitë e veta ashtu siç janë, dhe duke shpëtuar nga xhelozia - nuk e shohin veten të madh. Shokët që i sheh, janë shumë xhelozë, nuk iu pëlqen ose e kanë inat; një gjë që nuk është mangësi mundohen ta shfaqin si të tillë, ose i bëjnë lajka duke ia fshehur disa mangësi. Meqë nuk munda të gjejë shok të vërtetë, Davud-i Tai u tërhoq në vetmi. Kur u pyet pse nuk po merr pjesë në shoqëri, ka thënë: *“Çfarë pune kam unë mes njerëzve që mangësitë e mia i fshehin nga unë?”*

Një nga dëshirat më të mëdha të besimtarëve është që të braktisin mangësitë me paralajmërim të tjerëve. Në fund, puna na u dorëzua neve dhe të tillëve që jemi në grada të ulëta, armiku më i madh i joni u bënë ata që na i tregojnë mangësitë dhe na këshillojnë. Frikësohem se kjo gjendje është paraqitur nga dobësia e imanit. Sepse veset e këqija janë si gjarpëri i helmueshëm dhe akrepi. Nëse një person na thotë që ka një akrep në pallton tonë, pa menduar se a po e thotë të vërtetën apo po na mashtron, dhe pa hulumtuar se ku është akrepi për të shpëtuar nga rreziku i tij, ne menjëherë e hudhim pallton, e falënderojmë personin, dhe tek pastaj shohim të mbysim akrepin. Ndërkaq, dëmi i akrepit përhapet në trup dhe vazhdon për disa ditë. Por, dëmi i ahlakut të keq është në zemër dhe në shpirt, e kjo vazhdon edhe pas vdekjes, ose vazhdon për

vite të tëra, ose vazhdon me dhimbje të pandalshme. Duke qenë në një gjendje të tillë, ne nuk gëzohemi kur na tregojnë për gjendjet tona të këqija, nuk i falënderojmë ata që na tregojnë në to, nuk merremi me përmirësimin e veseve të këqija. Ndoshta, si përgjigje, edhe ne tentojmë t'i këshillojmë ata dhe u themi: *“Edhe ti je duke bërë këtë e këtë, e po na këshillon neve?!”* Në vend që të përfitojmë nga këshilla e tij, ne fillojmë me armiqësi. Nuk ka dyshim që shfaqja e këtyre gjendjeve është si rezultat i shumë gjynaheve nga zemra e ngurtë. Më e drejtë është të themi se këto gjendje shfaqen nga imani i dobët. Ne i lutemi Allahut Teala të na frymëzojë, të na udhëzojë në rrugë të drejtë, të na tregojë mangësitë dhe të na detyrojë edhe të jemi mirënjohës për t'i përmirësuar ato mangësi.

3. Të përmirësohen mangësitë duke dëgjuar për to nga armiqët. Sepse armiku që shikon me syze të urrejtjes dhe të armiqësisë, gjithmonë e sheh të keqen dhe e paraqet atë. Për më tepër, lidhur me mësimin për mangësitë, dobia nga armiku zemërlig që paraqet mangësitë është e qartë, në krahasim me shokun lajkatar, i cili me këshilla të shtirura mundohet të na i fshehë mangësitë. Natyra e njeriut është krijuar mbi argumentin që armiku të përgënjeshtrohet dhe të mos pëlqehet ajo që ata flasin. Por, i mençuri di të përfitojë nga fjalët e armikut. Sepse është normale që mangësitë

e personit të përfolet, prandaj kur dëgjohej për to – duhet përmirësuar.

4. Përzjerja në mesin e njerëzve dhe duke kontrolluar veprat e këqija që i sheh te ta, të përmirësohet vetja. Besimtari për besimatarin është pasqyrë. Në mangësitë e të tjerëve, besimtari i sheh mangësitë e veta dhe e di që, për nga natyra e nefsit, ata janë të afërt në të përshtaturit ndaj dëshirave. Një mangësi që gjendet te njëri, patjetër që ekziston edhe te tjetri, më shumë ose më pak. Njeriu duhet hulumtuar dhe analizuar veten, dhe duhet pastruar vetja nga ato gjëra të papëlqyeshme që i sheh te tjetri. Nëse njerëzit që shohin mangësitë te të tjerët, i braktisin edhe vet ato, atëherë nuk do të kishte nevojë për edukator.

Kur e pyetën Isanë a.s.:

- *Kush të edukoi ty?*”, ai tha:

- *Askush nuk më edukoi. Pasi që paditurinë e xhahilëve e pashë si të keqe, u largova prej tyre.*

Të gjitha këto janë zgjidhje për ata që nuk gjejnë një shejh të zënë me përmirësimin e njerëzve dhe që këshillon. Përndryshe, ai që ka gjetur një person të tillë, ai ka gjetur mjekun e vet. Tani duhet të vazhdojë. Sepse është ai që e shëron dhe e shpëton nga shkatërrimi.

BURIMI I SËMUNDJEVE TË ZEMRËS DHE SHËRIMI I TYRE

Dije se: nëse lexon me kujdes dhe mendon për shpjegimet tona, të çilet syri i zemrës, sëmundjet e zemrës dhe zgjidhjet për shërim do të shfaqen ty me nurin e diturisë dhe të bindjes. Nëse je i pafuqishëm për këtë, më e përshtatshme për ty është që të imitosh personin që meriton të imitohet; duke iu përshtatur atij – nuk humb kohë në vërtetimin dhe zbatimin e besimit. Sepse, siç ka grada në dituri, ka edhe në besim (në iman). Dituria shfaqet pas besimit. Ngase dituria është pas imanit. Allahu Teala në Kur'an kështu thotë:

“Allahu lartëson ata që besuan prej jush, i lartëson në shkallë të lartë ata të cilëve u është dhënë dituri.”

58-Muxhadile: 11

Nëse personi është i bindur që rruga e drejtë nuk është në përshtatjen epsheve, edhe nëse nuk e njeh këtë rrugë dhe fshehtësitë e saj, përsëri ai është prej atyre që kanë besuar. E ai që ka dijeni për ndihmësit e epshit, i njeh këto në shpjegimet tona, ai është nga ata të cilëve u është dhënë dituria. Këtyre të dyve Allahu Teala u ka premtuar xhenetin. Ka disa ajete dhe hadithe, si dhe shumë fjalë të dijetarëve që tregojnë se për këtë çështje kërkohet besim (iman):

“Kurse ai që i është frikësuar madhërisë së Rabbit të tij dhe e ka frenuar veten nga dëshirat, pa dyshim që do të ketë për strehë Xhenetin.”

79-Nazi’at: 40, 41

“Allahu zemrat e tyre i ka përshtatur për devotshmëri.” 49-Huxhurat: 3

Është thënë: ka nxjerrë prej zemrës së tyre dashurinë e epshit.

“Mu’mini (besimtari) është mes pesë vështirësive: Besimtari e xhelozon, përçarësi e injoron , qafiri e lufton, shejtani mundohet ta devijojë dhe nefsi (ego/uni) e mundon.”⁴¹

Resulallahu s.a.v.s. ka lajmëruar që nefsi është një armik i natyrshëm dhe që ai duhet luftuar.

Sipas transmetimit, Allahu Teala kështu i ka shpallur Davudit a.s.:

“O Davud, njerëzit paralajmëroi që të mos ndjekin epshin. Sepse zemrat e varura nga epshi në këtë botë, janë të turpshme dhe pengesa para Meje.”

⁴¹ Ebu Bekir b. Bilal ‘Mekarim-I Ahlak’ nga Enesi r.a.

Isa a.s. ka thënë:

“Qoftë i gëzuar ai që braktis epshtet më përpara, karshi premtimeve që nuk i ka parë.”

Një transmetim të dobët të hadithit, thuhet:

Në kthim nga lufta, Resulallahu s.a.v.s. u tha luftëtarëve:

- **“U kthjem prej xhihadit (luftës) të vogël në xhihad të madh.”** E pyetën:

- *Çka është xhihadi i madh?*

- **“Lufta me nefsin”,** u përgjigj Resulallahu.⁴²

- **“Muxhahidi (luftëtari) i vërtetë është ai që lufton me nefsin e vet përballë përshtatjes ndaj urdhërave të Allahut.”**⁴³

Sufjan Sevriu ka thënë: *“Me askënd nuk e pata më të vështirë të luftojë se sa me nefsin tim. Nganjëherë fitoj, e nganjëherë jo.”*

Ebu’l-Abbas Musuli kështu i është drejtuar nefsit:

“O nefsi, nuk je as i kënaqur në këtë botë si të pasurit dhe udhëheqësit, e as nuk bën luftë për ahiret si abidët. Nëse kështu vazhdon, për shkak teje do të mbetem i burgosur mes xhenetit dhe xhehenemit.”

⁴² Bejhaki në **‘Zuhd’** nga Xhabiri.

⁴³ Ibn Maxhe dhe Tirmidhiu nga Fudale ibn Ubejdi.

Hasani Basriu thoshte: *“Është më vështirë të pranojë nefsi edukimin se sa kali kokëfortë të pranojë gojëzën.”*

Jahja b. Muadh Raziu ka thënë:

“Lufto nefsën me shpatën e kundërshtimit të dëshirave të nefsit. Kundërshtimi i dëshirave të nefsit bëhet në katër mënyra: pak ushqim, pak gjumë, pak të folur, dhe të mos e mundosh askënd. Me pak ushqim dobësohet epshi. Me pak gjumë lind vullneti i shkëlqyer. Pak të folur, në rreziqe – nxjerr në shpëtim. Dhe prej mos-mundimit të të tjerëve, arrihet qëllimi. Më e vështira për njeriun është të durojë mundimet dhe të sillet urtë kur është i zemëruar. Kur njeriu i lind mendimi nga nefsi, dëshira e epshit, gjynahu dhe bisedat e kota, atëherë duhet të pakësojë gjumin dhe ushqimin - le të nxjerrë shpatën dhe me këtë shpatë, me dorën e të folurit pak dhe me modesti, le të godet deri sa të zhduket dhuna dhe hakmarrja, dhe le të vazhdojë në këtë gjendje deri sa njerëzit të jenë të sigurtë nga sherri i tij. Në këtë mënyrë ai shpëton nga errësira, shqetësimet dhe shkatërrimi. Duke bërë kështu, nefsi bëhet i edukuar, ndriçues, i lehtë dhe shpirtëror, në këtë mënyrë bëhet si ecja e kalit në fushën e mirësisë, hyn në zbatimin e urdhërave të Allahut Teala. Njeriu vjen në një gjendje si mbreti që del për shëtitje në lulishte.”

Prapë, Muadh Raziu thotë:

-“Njeriu ka tre armiq, e këta janë: dynjaja, shejtani dhe nefsi. Për këtë arsye ai duhet të mundohet të mbrohet me vetmi nga dynjaja, me mos-përshtatje vesveseve nga shejtani, dhe me kundërshtim të epshit të nefsit.”

Edhe një dijetar kështu ka thënë:

-“Atë që e zotëron nefsi, i tilli është skllav në moçalin e epsheve dhe i burgosur në dëshirat e nefsit. I prangosur me zingjirin e nefsit, ai bie në një gjendje shkatërruese. Personin e tillë nefsi e tërheq në cilën anë të dëshirojë, dhe zemrën ia ndalon nga urtësia.”

Xhafer b. Humejd tregon:

- “Dijetarët kanë thënë që vlera e nimetit dihet me humbjen e nimetit.”

Vuhajb b. Verdi Mekki ka thënë:

-“Perveç bukës, çdo gjë që hahet është epsh (shehvet).” Gjithashtu ka thënë: “Ai që i do kënaqësitë epshore të kësaj bote le të përgaditet për poshtërsi.”

Tregohet se, derisa Jusufi a.s. po kalëronte bashkë me dymbëdhjetëmijë zyrtarë, gruaja e faraonit (Zulejha), duke u ndalur në kodrën përskaaj së cilës Jusufi a.s. po kalonte, i tha atij:

- "Lavdi Atij që i bëri mbretërit skllavë përmes gjynaheve të tyre, dhe skllavërit mbretër përmes

devotshmërisë ndaj Tij! Dëshira dhe pasioni i bëri mbretërit skllëvër. Ky është shpërblimi për ngatërrestarin. Kurse durimi (sabër) dhe devotshmëria (takva) i bënë skllëvërit mbretër.”

Në këtë, Jusufi a.s. tha: *“Siç ka thënë Allahu:*

“Atë që ruhet (nga gjynahet) dhe bëhet i durueshëm, Allahu e shpërblen, se Ai kurrë nuk ia humb shpërblimin punëmirëve”. 12-Jusuf: 90

Xhuneidi tregon:

- Një natë u zgjova prej gjumit për të bërë ibadet. Por, nuk ndjeva kënaqësi nga ibadeti, siç ndjej zakonisht. Desha të vazhdoj të flejë – nuk munda. Desha të ulem - nuk munda. Dola në sokak. Në qoshe të sokakut pashë një njeri të mbështjellur me rroba të vjetra. Kur më pa, më tha:

- O Ebel Kasim, m’u afro pak, e unë i thashë:

- Erdhe pa u lajmëruar. Ai tha:

- Jo, unë kërkoja prej Allahut Teala që zemra jote të drejtohet kah unë. I thashë:

- Allahu Teala të ka plotësuar dëshirën, fol çka kërkon prej meje?’ Dhe ai pyeti:

- Kur bëhet derti i nefsit derman? Kur bëhet helmi kundërhelm?’ I thashë:

- Kur kundërshton dëshirat e nefsit, atëherë derti bëhet derman dhe helmi kundërhelm. Kësaj radhe, duke iu kthye nefsit të vet, i panjohuri tha:

- *Kujdes! Shtatë herë unë t'u përgjigja në këtë mënyrë, por ti nuk deshe të dëgjosh, e tani - a dëgjove mirë?.'* Pas kësaj u largua. Nuk munda të dijë se kush ishte."

Jedhidi Rakkashi ka thënë: *"Mos pini ujë të ftohtë në dynja, ndoshta e pini në ahiret."*

Një person e pyeti Omer b. Abdulazizin:

- *Kur të flas?* Omeri i tha:

- *Kur preferon heshtjen, atëherë fol."* Personi e pyeti:

- *Kur të hesht?* Omeri i tha:

- *Kur do të flasësh, atëherë hesht.*

Aliu r.a. ka thënë: *"Ai që kërkon xhenetin, në dynja largohet prej dëshirave të epshit."*

Malik b. Dinar tregon: *"Një ditë, duke ecur, në rrugë e pashë një gjë që shpirti e dëshironte, dhe i thash vetes - Duro, nuk do ta plotësoj dëshirën, sepse ti je i vlefshëm për mua'."*

Është kuptuar që dijetarët janë në konsensus që nuk ka tjetër rrugë për të arritur në lumturi, përpos largimit të dëshirave të nefsit dhe kundërshtimit të epshit. Kaq të besohet është vaxhib. Por, sa duhet braktisur epshi dhe sa nuk mund të braktiset, kuptohet vetëm përmes shpjegimeve më lartë.

Përmbledhje e kundërshtimit të nefsit dhe fshehtësia e kësaj: Nga ato që nuk i marrim e as nuk i gjejmë në varr, duhet marrë vetëm të domosdoshmen. Shfrytëzo aq sa të plotësohen nevojat e domosdoshme, si ushqimi, veshja, martesë; dhe nga çështjet e nevojshme, mos kërko më shumë. Sepse nëse përfiton më shumë, mësohesh me to, dhe në momentin e vdekjes dëshiron të kthehesh prapa. E kthimin në dynja e kërkojnë vetëm ata që nuk kanë të ardhme në ahiret. Ndërsa shpëtimi nga kjo është i mundur kur zemra jote e njeh dhe e dashuron Allahun Teala. Nëse zemra e mendon Allahun, këputet nga çdo gjë duke u lidhur për Allahun, atëherë shpëton nga kërkesa e kthimit në dynja, e në këtë çështje ndihma është vetëm nga Allahu. Në këtë botë, duhet hequr dorë prej gjërave që pengojnë dhikrin dhe meditimin, të mos duash më tepër se sa që ke nevojë. Ata që nuk kanë arritur fshehtësitë e kundërshtimit të dëshirave të nefsit dhe hakikatin, duhet afruar drejt kësaj, aq sa është e mundur. Në këtë çështje, njerëzit ndahen në katër:

1. Ai, zemra e të cilit është e mbushur me dhikër, i cili assesi nuk jep rëndësi për më shumë se sa është domosdoshme. Ky person është nga sidikët. Në këtë gradë mund të arrihet përmes kundërshtimit të dëshirave të nefsit (ushtrimit shpirtëror) dhe me durim të vazhdueshëm të epsheve.

2. Ai të cilit kjo botë ia ka pushtuar dhe mbuluar zemrën. Në zemër nuk ka mbetur vend për të përmendur Allahun. Përmendja (dhikr) e tij është për shkak të dëshirës së nefsit. Ai bën dhikër vetëm me gjuhë, ky dhikër nuk zbret në zemër. Ky person është në shkatërrim.

3. I zënë edhe me fe edhe me punët e kësaj bote, por në përgjithësi, zemra e tij është më shumë e dhënë pas fesë. Ky person do të qëndrojë në xhehenem, por, sa më shumë dominon dhikri në zemër aq më shpejtë do të shpëtojë nga aty.

4. Është i zënë me të dy anët, por ana e dynjasë i është më shumë në zemër. Edhe ky herët a vonë del prej xhehenemit. Sepse në zemër ka dhikrullah. Por, qëndron shumë më gjatë në xhehenem. Allah, te Ti strehohemi nga shkatërrimi, vetëm Ti je strehim.

Nëse karshi këtij shpjegimi dikush thotë: përfitimi nga mirësitë që janë mubah⁴⁴, është gjithashtu mubah, e si mundet që këto përfitime të bëhen shkak për largim nga Allahu? Duhet ta dish që ky mendim është i dobët. Sepse dashuria për dynja është koka e të gjitha gabimeve dhe shkak i shkatërrimeve të mirësive. Edhe gjërat mubah, në masë më të madhe se sa që është nevoja – janë shkaktarë të largimit nga Allahu Teala.

⁴⁴**Mubah:** gjërat që nuk kanë as sevap e as gjynah; bërja e një veprimi që nuk ka as gjynah e as sevap.

Ibrahim Havas kështu tregon: *“Një ditë dola në malin Lukam, malin më të madh të Shamit. Aty pashë një pemë shege, dëshirova të ha pak, e këputa një, e ndava në dy pjesë dhe e kafshova, por shega ishte e hidhur, e hodha dhe vazhdova rrugën. Para meje pashë një njeri të cilit i ishin mbledhur bletët në kokë. I dhashë selam, ai e ktheu selamin dhe e tha emrin tim. E pyeta nga e dinte emrin tim, e ai tha:*

- Ai që e njeh Allahun, Allahu nuk fshehë asgjë prej tij. Unë i thash:

- Po e shoh që ti je një i dashur tek Allahu, po atëherë bëj dua që Allahu Teala të të shpëtojë ty nga këto bletë. Ai ma ktheu:

- E kuptova që edhe ti ke një vlerë te Allahu. Bëj edhe ti dua që Allahu të të shpëtojë ty nga dëshira për shegën. Derisa për kafshimin e shegës në dynja - do të kërkohet llogari në ahiret, për thumbimet e bletës do të ketë shpërblim, dhe unë u largova prej aty.”

Serijj Sakati ka thënë: *“Për katërdhjetë vite zemra ime dëshiron bukë me uthull, e unë nuk i dhashë.”*

Do të thotë, pa ia ndaluar vetes gjërat që janë mubah, nuk është e mundur të pastrohet zemra për të hyrë në rrugën e ahiretit. Sepse, nëse nefsi nuk largohet nga disa gjëra që janë mubah, atëherë ai mund të anojë kah ato gjëra që janë të ndaluara. Për shembull, ai që dëshiron të largohet nga telendisja dhe fjalët e

panevojshme, duhet të largojë gjuhën prej çdo fjale, përpos prej gjërave të rëndësishme të fesë dhe dhikrullahut, deri sa t'i zvoglohet dëshira për të folur. E kur të flasë, le ta thotë vetëm të drejtën (hakun) dhe të vërtetën (hakikatin). Të tillëve, edhe heshtja edhe të folurit u bëhen ibadet.

Ngjashëm kësaj, syri ngjitet për çdo gjë që e shikon, dhe dëshiron të ketë rastin të shikojë bukurinë. Nuk mundet ta frenojë veten nga shikimet e gjërave që nuk janë hallall. Edhe me dëshirat e tjera është kështu. Sepse çka dëshiron hallallin, e dëshiron edhe haramin. Në esencë, epshi është një. Për njeriun është farz që atë ta ruajë nga harami. Nëse nuk mëson që ta ndalë epshin në të mjaftueshmen, epshi e dominon personin dhe e mund atë. Kjo është njëra nga fatkeqësitë e mubaheve. Para saj, ka rreziqe edhe më të mëdha se kjo, dhe kjo është që nefsi gëzohet nga të mirat materiale të kësaj bote, anon kah to i pangopur e dëshiron si i dehuri, mendon që arrinë qetësinë me të mirat materiale të kësaj bote. Një gëzim i tillë me të mirat materiale të kësaj bote është një helm vdekjepurës që përhapet në tërë trupin, e për këtë arsye nga zemra largohen frika, mërzia, përkujtimi i vdekjes, mendimi i kijametit. Pra, kjo do të thotë vdekje e zemrës. Ndërsa në ajet thuhet:

“...që janë të kënaqur me jetën e kësaj bote, duke gjetur prehje në të.” 10-Junus: 7

me një ajet tjetër:

“Por jeta e kësaj bote në krahasim me botën tjetër është vetëm kënaqësi kalimtare.” 13-Ra’d: 26

dhe me një ajet tjetër:

“Ta dini se jeta në këtë botë nuk është tjetër veçse lojë, dëfrim e zbukurim, si dhe mburrje ndërmjet jush e rivalitet për më shumë pasuri dhe fëmijë!” 57-Hadid: 20

Të gjitha këto ajete e qortojnë këtë botë. Prej Allahut Teala dëshirojmë lumturi. Evliatë i testuan zemrat e tyre me argëtimin e kësaj bote dhe i gjetën ato larg nga përkujtimi i Allahut Teala, nga mendimet e ditës së ahiretit. I testuan zemrat edhe në kohë mërzie. Atëherë i gjetën zemrat e tyre të pastra, të buta dhe në një gjendje të ndikuar me dhikër dhe kuptuan që shpëtimi është në largim nga shkaqet e argëtimit, dhe në qëndrim vazhdimisht në brengë, dhe i larguan zemrat e tyre nga kënaqësitë dhe të mirat materiale të kësaj bote. E mësuan zemrën t’i durojë dëshirat, qofshin ato hallall apo haram, dhe e kuptuan që ka llogari për mirësitë e kësaj bote, dhe vuajtje për haramin, dhe e kuptuan që në ahiret do të gjenden domosdo para një qortimi të ashpër, dhe ky qortim në një mënyrë është vuajtje. Sepse në mah’sher, ai që jep llogari me anë të debatimit, do të thotë që ka vuajtur. Ata që me dhikër dhe pësulje ndaj Allahut nuk bëhen robë të epsheve, shpëtojnë nga vuajtja e asaj dite. Ata arriten lirinë në këtë botë dhe në ahiret jetën e përhershme; e trajtuan nefsin e tyre ashtu

siç përgatitet skifteri për gjah. Sepse, kur dëshiron të përgatitësh skifterin për gjueti, duhet ta adaptosh, ta edukosh. Për këtë arsye, në fillim atë e mbulojnë në një vend të errët dhe i qepin kapak për sy, e në këtë mënyrë skifteri e humb shpresën që do të fluturojë dhe e harron traditën e vjetër të fluturimit. Pas kësaj i jepet mish dhe në këtë mënyrë ai shoqërohet dhe kuptohet me pronarin. Aq shumë afrohen sa që, kur pronari e thërret, sapo të dëgjojë zërin e tij, menjëherë shkon drejt tij. Kështu është edhe me nefsin. Nuk i afrohet edukatorit dhe nuk dëshiron miqësi. Prandaj, për ta mbrojtur syrin dhe veshin nga gjërat e vjetra me të cilat janë mësuar, fillimisht duhet që nefsi të jetojë në një vend të qetë dhe i vetmuar, duke ndërprerë shpresën e adeteve të vjetra, dhe pastaj mundësohet mësimi i dhikrit në vetmi, lutje dhe falënderim. Në këtë mënyrë, paraqitet shoqërimi me dhikrin, dhe largimi nga kjo dynja. Kjo rrugë, edhe nëse në fillim është e rëndë për muridin, më pas ai prej saj fillon të marrë kënaqësi. Muridi në këtë gjendje është sikur fëmija. Fëmija është i mësuar në gji. Kur i vjen koha, i ndalet gjiri. Por, pasi që ai është mësuar në gji dhe nga aty i merr të gjitha kënaqësitë, ai qanë pa durim. Ushqimin që i jepet në vend të qumështit të gjirit e refuzon ashpër, dhe nuk e pëlqen. Por, ditë pas ditësh, më në fund durimi i përfundon, nuk mund të durojë urinë dhe fillon të hajë nga pak. Në fund, ushqimi i bëhet i natyrshëm. Bile, po të kthehet më pas në gji, kësaj radhe ai kundërshton ashpër dhe nuk e pranon gjirin,

sepse tani është mësuar në ushqim dhe kjo i është bërë e natyrshme.

Kështu është edhe me kalin. Në fillim kërcen dhe e urren kapistallin, samarin e hipjen. Por, me detyrim dhe edukim, i pranon ato. Pastaj kjo i bëhet e natyrshme – freri dhe samari i vihen, i hipet, e kali nuk kundërshton.

Si kafshët dhe shpezët, ashtu edhe nefs i edukohet. E edukimi i nefsit bëhet në këtë mënyrë: në fillim braktiset argëtimi i kësaj bote edhe pengohet shoqërimi dhe gëzimi me mirësitë e kësaj bote. Bile, largohet prej çdo gjëje që zhduket me vdekjen. Muridit i thuhet: *çkado që dëshiron, në fund do të ndahesh nga ajo*. Kur nefs i kupton që do të ndahet prej çdo gjëje që e do, e kundërshton çdo dashuri prej së cilës patjetër do të ndahet dhe kërkon të merret me një dashuri nga e cila nuk ka ndarje, e ajo është dhikri (përkujtimi) i Allahut. Ky dhikër, as në varr nuk ndahet prej tij, dhe i bëhet bashkëudhëtar. Natyrisht, edhe po të jetë vështirë, arritja në këtë përfundim është e lidhur me durimin e disa ditëve. Në krahasim me jetën në ahiret, jeta në këtë botë është shumë e shkurtë. Për çfarëdo pune, i mençuri i duron vështirësitë për një periudhë të shkurtër, për të përfituar diçka që zgjatë me vite. Në krahasim me jetën e pavdekshme të ahiretit, jetëgjatësia e njeriut në këtë dynja është më e shkurtë se një muaj. Për këtë arsye, në shumë pak jetë që kemi në këtë botë, nevojitet durim dhe përpjekje, për të fituar lumturinë e përhershme të ahiretit. Siç ka thënë Hazreti Alia r.a.:

‘Ata që natën dembelohen dhe flejnë, në mëngjes bëhen pishman.’

Sepse ata kanë ngelur në vendin ku kanë qenë. Ata nuk mund të udhëtojnë ditën për shkak të nxehtësisë së shkretëtirës, natën duhet lëvizur. Por ata që udhëtojnë natën, kur bëhet mëngjesi gëzohen, i qelin sytë, gjumi u humbet.

Varësisht nga ndryshimi i gjendjes dhe trajtimit, ndryshojnë edhe rrugët e luftimit dhe kundërshtimit të dëshirave të nefsit. Rregulla është: çdokush të braktisë atë me çka është lidhur në këtë botë dhe të cilën e dashuron. Shembull: disa njerëz lidhen për atë që e posedojnë dhe mburren, disa me pasuri, disa me grada, disa me tërheqjen e njerëzve me ligjërim, ose me pozitë të lartë, të tjerët me më shumë nxënës ose me shpjegime më të mira. Njeriut i ka hije që, cilëndo nga këto që më së shumti e dashuron dhe më së shumti e kënaq, mbi të gjitha atë ta nxjerr nga zemra dhe ta hedhë. Kur dikujt që anon kah njëra prej gjërave që i përmendëm i thuhet: *ty nga kjo që dashuron do të privojmë, por shpërblimin do ta marrësh në ahiret*. Nëse ai prej kësaj shqetësohet, ky njeri është i lidhur për të mirat materiale të kësaj bote dhe për kënaqësi, e kjo gjendje për të është e dëmshme. Për këtë arsye, para së gjithash duhet braktisur atë gjë nga kjo botë, pas së cilës më së shumti është lidhur, pastaj duke u larguar nga njerëzit, duhet të qëndrojë vetë me neftin e vet, dhe të kontrollojë zemrën. Nuk duhet të merret me asgjë tjetër

përveç me farze, me dhikrin e Allahut dhe me meditim. Duhet të kujdeset për dëshirat dhe vesveset që do të shfaqen nga nefs; çdo gjë e dëmshme që shfaqet duhet të shkulet me rrënjë dhe të hudhet. Sepse, çdo vesves ka një shkak. Vesvesja zhduket vetëm me ndërprerjen e shkakut dhe lidhjes. Për këtë arsye duhet të vazhdohet kështu gjithë jetën. Lufta dhe kacafytja nuk kanë fund. Ato përfundojnë vetëm me vdekje.

SHENJAT E AHLAKUT TË BUKUR

Dije se: secili është i paditur (xhahil) për mangësitë e veta. Njeriu nuk mundet që plotësisht t'i shohë mangësitë e tij. Me një luftë të vogël kundër nefsit, duke braktisur gjynahet e mëdha – ai mendon se e ka pastruar nefsën, se e ka zbukuruar atë, dhe tashmë ka shpëtuar nga lufta. Por nuk është ashtu. Për këtë arsye duhet të shpjegohen shenjat e ahlakut të bukur. Sipas kësaj ne themi se: ahlaku i bukur është iman (besim), vesi i keq është përçarje (nifak).

Allahu Teala në Kur'anin Kerim i ka bërë të njohura cilësitë e mira të besimtarëve dhe gjendjet e këqija të përçarësve. Këto janë frutat e ahlakut të bukur dhe vesit të keq. Ne do të shpjegojmë këtu një pjesë, për të njohur dukuritë dhe shenjat e ahlakut të bukur. Allahu Teala thotë:

- 1. Me të vërtetë, janë të shpëtuar besimtarët,**
- 2. të cilët janë të përlulur në namazin e tyre,**
- 3. të cilët shmangen (nga ajo që nuk iu përket) nga fjalët e kota,**
- 4. të cilët japin zeqatin,**
- 5. të cilët e ruajnë nderin e tyre (nga marrëdhëniet e jashtëligjshme),**
- 6. përveçse me gratë e tyre ose me skllavet që kanë në zotërim - dhe, për këtë, nuk janë fajtorë,**
- 7. ndërsa ata që kërkojnë përtej kësaj, pikërisht ata janë shkelës (të kufijve), -**

8. (e ata) të cilët u përmbahen amaneteve dhe detyrimeve të marra,

9. dhe të cilët i kryejnë rregullisht faljet.

10. Pikërisht ata do të jenë trashëgimtarët,

11. që do ta trashëgojnë Firdeusin, ku do të qëndrojnë përjetësisht. 23 -Mu'minun: 1 - 11

“(Këta janë) ata që pendohen, e adhurojnë Allahun, e falënderojnë Atë, agjërojnë, përkulen (në namaz), bien në sexhde (gjatë namazit), urdhërojnë vepra të mira, pengojnë të këqijat dhe u përmbahen kufijve të caktuar nga Allahu. Jepu lajmin e mirë besimtarëve!” 9-Teube: 112

2. Besimtarë të vërtetë janë vetëm ata, zemrat e të cilëve, kur përmendet Allahu, fërgëllojnë dhe, kur u lexohen shpalljet e Tij, u forcohet besimi dhe vetëm te Rabbi i tyre mbështeten,

3. ata që falin namazin dhe japin prej asaj që Ne ua kemi dhënë.

4. Njëmend, ata janë besimtarë të vërtetë. Ata do të kenë shkallë përnderimi te Rabbi i tyre, falje dhe furnizim bujar (në Xhenet). 8- Enfal: 2 - 4

63. Robërit e të Gjithëmëshirshmit janë ata që ecin thjesht nëpër Tokë dhe, kur të paditurit i sulmojnë me fjalë, ata përgjigjen: “Paqe qoftë!”;

64. dhe ata që e kalojnë natën duke iu falur Zotit të tyre në sexhde dhe në këmbë;

65. dhe ata që thonë: “O Rabbi ynë, largoje prej nesh ndëshkimin e Xhehenemit, sepse, me të vërtetë, dënimi i tij është i përjetshëm

66. e ai është vendbanim dhe vendstrehim i keq”;

67. dhe ata që, kur shpenzojnë, nuk janë as dorëshpuar, as dorështrënguar, por i përmbahen të mesmes;

68. dhe ata që, pos Allahut, nuk adhurojnë zot tjetër, nuk vrasin njeri, gjë që Allahu e ka ndaluar, përveçse me të drejtë⁴⁵ dhe që nuk bëjnë kurvëri. E kush i bën këto, do të marrë gjynahe.

69. Ndëshkimi do t'i dyfishohet në Ditën e Kiametit dhe ai do të qëndrojë përherë në këtë fatkeqësi i poshtëruar.

70. Përrjashtim bën ai që pendohet, beson dhe punon vepra të mira. Një njeriu të tillë Allahu ia ndërron veprat e këqija në të mira. Allahu është Falës e Mëshirëplotë.

71. Ndërsa, ai që pendohet dhe bën vepra të mira, është i kthyer krejtësisht nga Allahu.

72. (Kështu janë) edhe ata që nuk dëshmojnë në mënyrë të gënjeshtërt e, kur kalojnë pranë kotësive, kalojnë me dinjitet;

73. edhe ata, që, kur paralajmërohen nga shpalljet e Zotit të tyre, nuk bëhen as të shurdhër, as të verbër;

⁴⁵ “përveçse me të drejtë”: d.m.th. për mbrojtje të ligjshme, gjatë luftës për çështjen e Allahut dhe duke zbatuar dënimet e parashikuara nga legjislacioni islam.

74. edhe ata që thonë: “O Rabbi ynë, dhurona nga gratë tona dhe trashëgimtarët tanë, ç’është prehje për sytë tanë dhe bëna shembull për të mirët!”.

75. Njerëz të tillë do të shpërblehen me Xhenet të lartë për durimin e tyre dhe do të mirëprehen e do të gjejnë paqe.

76. Aty do të qëndrojnë përherë; sa vendbanim dhe vendstrehim i mrekullueshëm që është ai!

77.Thuaj: “Rabbi im nuk do t”ju përfillte, sikur të mos ishte lutja juaj. Por ju (i) keni përgënjeshtuar (Shpalljet e Tij), andaj dënimi për ju do të jetë i pashmangshëm”. 25-Furkan: 63 – 77.

Ai që ka dyshime për gjendjen dhe sjelljen e vet, le ta gjejë veten në këto ajete. Nëse ai posedon të gjitha këto cilësi, te ai është shenja e ahlakut të bukur. Nëse nuk gjendet asnjëra, kjo është shenjë e ahlakut të keq. Nëse disa gjenden e disa jo, kjo është shenjë që disa pjesë të ahlakut janë të mira, e disa të këqija. Sipas kësaj, të mirat duhet të ruhen, ndërsa të këqijat duhet tentuar të braktisen.

Resulallahu s.a.v.s., ka njoftuar për disa cilësi të besimtarit, dhe të gjitha këto cilësi janë ahlaku i bukur. Disa prej këtyre:

“Besimtari do edhe për vëllanë mysliman atë që do për vete.”⁴⁶

⁴⁶ Buhariu dhe Muslimi në një version tjetër, transmetuar nga Enesi.

“Ai që beson Allahun dhe ditën e ahiretit, le ta gostitë mysafirin. Ai që beson Allahun dhe ditën e ahiretit, le të gostitë fqinjin. Ai që beson Allahun dhe ditën e ahiretit, le të flasë dobishëm ose të heshtë.”⁴⁷

“Besimtari me imanin më të përkryer është ai me ahlakun më të bukur.”⁴⁸

“Kur shikoni një besimtar i cili e do heshtjen dhe është dinjitoz, afrohuni atij. Sepse ai është frymëzuar me hikmet (urtësi).”⁴⁹

“Besimtar është ai që gëzohet për mirësitë e veta dhe brengoset për të këqijat e veta.”⁵⁰

“Nuk i bëhet hallall besimtarit shikimi i sertë i cili shqetëson vëllanë mysliman.”⁵¹

“Nuk bëhet hallall të frikësojë myslimani myslimanin.”⁵²

“Dy persona që ulen bashkë në një mexhlis, ulen nën sigurinë e (në amanet të) Allahut. Nuk është hallall nëse njëri prej tyre zbulon fshehtësinë e tjetrit.”⁵³

⁴⁷ Buhariu dhe Muslimi nga Ebu Shurejh dhe Ebu Hurejre r.a.

⁴⁸ Hadithi është cekur disa herë.

⁴⁹ Ibn Maxhe transmeton nga Ebu Hala me një shpjegim ndryshe.

⁵⁰ Ahmedi, Teberani, Hakim Ebu Musa dhe të tjerë transmetojnë nga Ebu Umame. Hakimi thotë që është sahih.

⁵¹ Ibn Mubarek e transmeton si mursel.

⁵² Teberani nga Numan b. Bishri dhe Bezzari nga Ibn Omeri.

Pra, besimtari nuk vështron me të keq, është mirëbërës, me fjalë të drejtë, flet pak, është punëtor, gabon pak, ruhet nga gjërat e kota, është dinjitoz, sillet butë, është i ndershëm dhe i mëshirshëm, nuk mallkon, nuk flet keq, nuk bën thashetheme, nuk kritikon pas shpine, nuk ushqen urrejtje, nuk është koprrac, nuk xhelozon, është fytyrë-qeshur dhe gojë-ëmbël. Ai për rizanë e Allahut do, dhe për rizanë e Allahut nuk do, zemërohet për Allahun dhe kënaqet për Allahun. Pra, ky është ahlaku i bukur.

I pyetur për shenjat dalluese të besimtarit dhe të përçarësit, Resulallahu s.a.v.s., kështu tha:

“Brengë e besimtarit është namazi, agjërimi dhe ibadetet e tjera, ndërsa brenga e përçarësit është të ushqyerit si kafshë.”

Edhe Hatemi Esamm kështu e ndanë besimtarin dhe përçarësin, dhe thotë:

“Besimtari merret me meditim dhe mësim, ndërsa përçarësi merret me pangopësi dhe kërkesa të pafund. Besimtari i mbështetet vetëm Allahut dhe kërkon vetëm prej Tij. Përçarësi kërkon prej çdokujt, vetëm prej Allahut jo. Besimtari frikësohet vetëm prej Allahut, dhe prej askujt tjetër. Përçarësi frikësohet prej çdokujt, por jo prej Allahut. Besimtari sakrifikon pasurinë për fe, ndërsa përçarësi sakrifikon fenë për pasuri. Besimtari, edhe pse bën vepra të mira, prapë qanë nga frika prej Allahut, por

⁵³ Hadithi është cekur në vëllimin e dytë.

përçarësi kur bën keq - qeshet. Besimtari e do vetminë dhe vendet e qeta (për të bërë dhikër), ndërsa përçarësi do të përzihet me njerëzit. Besimtari mbjell farën, por frikësohet nga dëmtimi i saj, e përçarësi e shkulë farën e mbjellur, e nga harami pret rezultat. Besimtari urdhëron mirësi për të arritur rregull dhe qetësi dhe largon nga të këqijat, ndërsa përçarësi urdhëron çrregullime.”

Pika testuese më e rëndësishme e ahlakut të bukur është durimi i mundimeve dhe qëndrueshmëria karshi vështirësive. Ankesat për veset e këqija të të tjerëve janë dëshmi e ahlakut të keq në vete. Ahlak i mirë është durimi i vuajtjeve. Enesi r.a., tregon:

- Ishim duke ecur së bashku me Resulullahun s.a.v.s. Ai kishte veshur një xhybe të punuar me material të fortë anash, të quajtur nexhran. Erdhi një beduin dhe e tërhoqi për xhybeje, sa që Resulallahut s.a.v.s., iu skuq qafa dhe xhybja la shenjë në qafën e tij të bekuar. Pas kësaj beduini tha:

- O Muhammed [s.a.v.s.]. M’i mbush këto dy deve të mia me mallra të ganimetit (fitimi i luftës)! Pse, a mos po më ngarkon nga malli yt apo i babës tënd!

Resulullahu s.a.v.s. pasi heshti për disa çaste, iu drejtua:

- Malli është i Allahut, e unë jam rob i Tij, dhe pas këtyre fjalëve vazhdoi:

- O Arab! A dëshiron të ta kthej me të njëjtë për këtë që më bëre? Beduini iu përgjigj:

- *Jo, sepse ti nuk e kthen të keqen me të keqe.*’ Në këtë përgjigje, Resulallahu s.a.v.s. buzëqeshi. Pastaj urdhëroi t’i mbushin një deve me grurë dhe një tjetër me hurme.⁵⁴

Për vuajtjet e pamëshirshme prej Kurejshëve, bile edhe goditjet, Resulallahu s.a.v.s., u lut:

- **“Allahu im, udhëzo popullin tim, sepse ata nuk dinë.”**⁵⁵

Sipas transmetimit, një ditë, Ibrahim b. Ed’hemi doli të shëtisë. Gjatë shëtitjes, i doli përpara një ushtar dhe e pyeti:

- *A je ti rob?*, dhe Ibrahim i tha:

- *Po, rob jam.* Ushtari e pyeti:

- *Cili vend në qytet është më i gëzueshmi?* Ibrahim ia tregoi varrezat. Ushtari u mërzi dhe i tha:

- *Unë po të pyes për qytetin, e ti po më tregon varrezat! Më trego një vend të gëzueshëm!* Por Ibrahim përsëri ia tregoi varrezat. Në këtë, ushtari i mëshoi Ibrahimit me kamxhik në kokë, ia qau kokën, pastaj e dërgoi në qytet. Shokët e Ibrahimit e pyetën:

⁵⁴ Buhariu dhe Muslimi nga Enesi r.a.

⁵⁵ Ibn Hiban dhe Bejhakiu nga Sehl. Edhe Buhariu dhe Muslimi kanë një transmetim që Resulallahu s.a.v.s., ka thënë për një pejgamber (e që ky pejgamber duhet të jetë vetë ai - Muhammedi a.s.), e flitet se kjo ka ndodhur në luftën e Uhud-it. Për këtë Allahu Teala tha: **“Vërtet, ti je në një shkallë të lartë të ahlakut.”** (68- Kelem: 4)

- *Ç'është kjo gjendje?* Ushtari u tregoi ngjarjen, e në këtë shokët e Ibrahimit i thanë:

- *Ç'farë ke bërë! Ky është Ibrahim Ed'hemi!* Ushtari zbriti nga kali, e kapi për dore Ibrahimin, dhe i kërkoi falje. E pyetën Ibrahimin:

- *Pse the që je rob?* Ibrahim iu përgjigj:

- *Ushtari më pyeti a jam rob, por nuk pyeti rob i kujt jam. Natyrisht që unë jam rob - i Allahut e jo i njerëzve. Megjithëkëtë, kur ai më qau kokën, unë kërkova prej Allahut që ky të hyjë në xhenet.* Ata thanë:

- *Si bëhet? Ai ta qau kokën!* Ibrahim tha:

- *Unë e di që karshi veprimit të tij do të marr shpërblim - për shkak të tij unë do të shpërblehem, dhe nuk dëshirova që ai të dënohet për shkakun tim, dëshirova që edhe ai të ketë mirësi prej meje.*

Një person e ftoi Ebu Osman Hijerinë, për ta testuar. Kur Osmani arriti në shtëpinë e tij, ky i tha:

- *Sot nuk ka pritje (ndeje), kthehu;* dhe Ebu Osmani u kthye. Personi veproi shumë herë në të njëjtën mënyrë, e Ebu Osmani asnjëherë nuk tregoi një shenjë ndryshimi në qëndrim - shkonte dhe kthehej. Më në fund, personi kërkoi falje dhe tha:

- *Unë i bëra të gjitha këto për të të testuar. Sa ahlak të lartë që posedon ti!* Osmani i tha:

- *Kjo sjellje e imja nuk është më e lartë se sjellja e një qeni. Sepse, edhe te qeni ka ahlak të njëjtë - kur ftohet vjen, e kur e ndjek largohet.*

Me një transmetim tjetër, derisa po ecte rrugëve të Nishaburit, Ebu Osmanit iu derdh një teneqe me hi përmbi. Menjëherë zbriti nga kali dhe bëri sexhde, e falënderoi Allahun dhe pastaj filloi të pastrojë rrobat, por askujt nuk i tha *“pse derdhët hi përmbi mua”*. Disa që ishin aty e pyetën se si nuk u zemërua, e Ebu Osmani u përgjigj se personi i cili ka merituar të digjet në zjarr, duhet të jetë i kënaqur që vetëm është *“përsëndetur”* me hi, e jo të kundërshtojë dhe të zemërohet.

Sipas tregimit, meqenëse Ali b. Musa er-Riza e kishte nënën zezake, edhe ngjyra e lëkurës së tij ishte e zezë. Në qytetin Nishabur, karshi shtëpisë së tij ishte hamami. Kur dëshironte të hyjë në hamam, hamamxhiu e zbraste hamamin. Një ditë, Ali b. Musa hyri në hamam. Pasi ishte i vetmi në hamam, hamamxhiu e mbylli derën dhe shkoi. Pas pak erdhi një fshatar, e çeli derën dhe hyri brenda, u zhvesh, dhe kaloi në hamam. E pa Alinë aty, dhe duke menduar që është punëtori i hamamit, i tha: *“Ngrihu, sille ujin.”* Ali b. Musa solli ujë dhe i bëri të gjitha që i urdhërohej. Hamamxhiu u kthye, dhe kur e kuptoi se çka është duke ndodhur, iku me frikë. Alia, kur doli nga hamami e kërkoi hamamxhiun, por i thanë që ka ikur nga frika. Në këtë, Alia tha: *“Nuk është hamamxhiu fajtor, fajtor është ai që e vendosi ujin në skllave të zezë.”* (d.m.th. babai i tij, që është martuar me zezake).

Përsëri një tregim, kësaj radhe për besimtarin e devotshëm Ebu Abdullah, i cili ishte rrobaqepës. Një fqinj mexhusi vazhdimisht qepte rroba te Abdullahu, dhe gjithmonë paguante me para false. Abdullahu, ani pse e dinte për këtë, i pranonte paratë dhe asnjëherë nuk kundërshtoi. Një ditë, doli nga dyqani për një punë, dhe në atë kohë erdhi mexhusi për të marrë rrobat, por shëgërti (punëtori) i dyqanit nuk i pranoi paratë false. Kur u kthye Abdullahu, shëgërti ia tregoi ndodhinë, e Abdullahu i tha:

- *“Ke gabuar, ai për shumë kohë është duke më dhënë para false, e unë, për të mos mashtruar ai të tjerët, i marr dhe i shkatërroj ato para. Por atij asgjë nuk i kam thënë.”*

Jusuf b. Esbat ka thënë: *“Janë dhjetë shenja të ahlakut të bukur: ‘të mos kundërshtosh shokun, të jesh i drejtë, të mos kërkosh të metat te tjetri, të metat e tjetrit t'i shohësh si të mira, të pranosh kërkim-faljen, të durosh vuajtjet, të vetëkritikosh, të jesh i vetëdijshëm vetëm për të metat tua e jo të tjetrit, të jesh fytyrëqeshur; edhe me të riun edhe me plakun, të jesh fjalëmbël; edhe me ata në shkallën më ultë, edhe me ata më lartë se ti.’*

Sehl'i Tusteriu, kur është pyetur për ahlakun e bukur, ka thënë që shkalla më e ultë është durimi i vuajtjes pa hakmarrje, bile edhe lutja për zullumqarin, mëshira ndaj tij.

Ahnef b. Kajsas-in e pyetën:

- *Prej kujt e mësove ahlakun e bukur? Ai u tha:*

- *Prej Kajs b. Asim-it. E pyetën:*

- *Si ishte ahlaku i tij?, e ai u tha:*

- *I kishin ardhur mysafirë. Kërkoi nga shërbëtori ta sjell mishin që piquej në oxhak. Duke nxituar, shërbëtori kapi hekurin e nxehtë me mish dhe e rrëzoi mbi kokën e të birit të Kajsit dhe fëmija vdiq. Natyrisht që shërbëtori u frikësua shumë, e ai i tha:*

- *(Mos u frikëso) Nuk e mbyte me qëllim. Të liroj, tani je i lirë!*

Është thënë që Uveys el- Karenin fëmijët e gjuanin gurë, kurse ai bënte shaka me fëmijët dhe u thoshte:

- *“Vëllezër, nëse është e domosdoshme të më gjuani me gurë, së paku zgjidhni gurë të vegjël, që të mos ma thyeni këmbën e të më pengojë në falje të namazit.”*

Një person i shkoi pas Ahnef b. Kajsit, dhe në një vend ku nuk ishte askush tjetër, e shau Ahnefin. Ahnefi nuk iu përgjigj. Por personi vazhdimisht shkonte pas tij. Kur u afruan në një vend ku kishte shumë njerëz, duke iu kthyer personit, Ahnefi i tha: *“Thuaj çfarë ke për të thënë. Nëse vazhdon të më shashë kur jemi në turmë, atëherë nuk përzihem, se ndoshta njerëzit mund të të lëndojnë.”*

Sipas tregimit, Hz. Alia r.a. tri herë e thirri shërbëtorin (skllavin), e ky nuk ia vuri veshin. Alia r.a. shkoi te shërbëtori, e pa të shtrirë, dhe i tha:

- *A nuk dëgjove që tri herë të thirra e ti nuk u përgjigje?* Shërbëtori tha:

- *Po, të dëgjova, por jam i sigurtë që nuk do të më bësh ndonjë të keqe, prandaj u dembelosa.* Në këtë, Alia r.a. i tha:

- *Shko tani, je i lirë.*

Një grua e quajti Malik b. Dinarin dyfytyrësh. Maliku pyeti:

“Kush është kjo grua? Nga e dinte emrin tim, kur as në Basra nuk ma dinë këtë emër!” Me këtë, e tregoi ahlakun e bukur.

Jahja b. Zijad kishte një shërbëtor (skllav) me ves të keq. Kur e pyetën pse po e mbanë, pse nuk po e shet, ai u kishte thënë:

“Po e mbajë për të mësuar butësinë dhe për ta praktikuar te ai. Nefsi përmirësohet me kundërshtimin e dëshirave të tij. Kështu pastrohet prej urrejtjes dhe qëllimeve të këqija, dhe ahlaku zbukurohet. Kënaqet me caktimin e Allahut Teala. Kjo është shkalla e fundit (më e lartë) e ahlakut të bukur. Mospëlqimi dhe mos-kënaqësia me caktimin e Allahut është pika e fundit e ahlakut të keq.”

Te personat për të cilët treguam janë parë shenjat e ahlakut të bukur. Ai që nuk gjen në vete këto shenja të ahlakut, mos të jetë i kënaqur me veten, mos të

mendojë që posedon ahlak të bukur. Këtyre u takon përpjekja për të kundërshtuar dëshirat e nefsit dhe për të arritur në këtë gradë. Sepse ky nivel i ahlakut është grada më e lartë. Këtë e arrijnë vetëm ata që janë të afërt (mukarrebun) dhe të singertë.

EDUKIMI I FËMIJËS DHE ZBUKURIMI I CILËSIVE TË AHLAKUT PËRMES EDUKIMIT

Dije se, edukimi i fëmijës është një nga veprat më të rëndësishme të njeriut. Fëmija është një amanet hyjnor për prindërit. Zemra e fëmijës është shumë e pastër. Ajo nuk ka qëndisje, është e volitshme për të pranuar çfarëdo qëndisjeje, është në gjendje që të pëlqejë çfarëdo që t'i ofrohet. Nëse i mësohet mirësia dhe bën mirësi, ai rritet në një njeri të mirë, e arrin lumturinë, në këtë botë dhe në ahiret. Edhe prindërit përfitojnë nga mësimi dhe edukimi i tij. Nëse nxit në punë të këqija dhe shkujdeset si kafsha, nëse nuk edukohet – ai shkatërrohet. Edhe në të këqijat e tij kanë hise edhe prindërit. Sepse Allahu Teala urdhëroi:

“O ju, që besoni! Ruani veten dhe familjet tuaja nga zjarri.” 66-Tahrim: 6

Edukimi, përpos që e ruan fëmijën nga zjarri i dynjasë, ai para së gjithash e ruan atë nga zjarri i xhehenemit. Fëmija duhet mbrojtur, dhe duke e edukuar mirë, duhet mësuar atij vlerat e larta të ahlakut të bukur, duhet mbrojtur nga shokët e këqij, nuk duhet lënë vazhdimisht në dëfrim, nuk duhet të mësojë shkaqet e kënaqësisë së kësaj bote. Sepse, kur të rritet,

gjithë jetën do ta harxhojë në arritje të këtyre kënaqësive, dhe në fund shkatërrohet. Për këtë arsye, edukimit duhet kushtuar rëndësi qysh në fillim. Për edukimin e tij duhet gjetur grua që do t'i japë gji, besimtare e devotshme që nuk është ushqyer me haram. Sepse, qumështi që del nga harami nuk bëhet dobi. Fëmija që ushqehet me një qumësht të tillë, trupi i bëhet i pistë dhe anon kah ndyrësiat dhe punët e këqija. Kur fëmija vjen në shkallën kur mund të ndajë të mirën nga e keqja, ai duhet kontrolluar me një përkujdesje të veçantë. Kjo kuptohet me fillimin e ndjenjës së turpit të fëmija. Duke konsideruar veten si të rritur, fillon të turpërohet dhe braktisë disa punë, e kjo është shenjë e reflektimit të nurit të mendjes. Në këtë mënyrë ai e dallon shëmtinë e disa gjërave, prandaj turpërohet dhe nuk i bën ato. Kjo njohje dhe perceptim është mirësia e Allahut Teala. Në të njëjtën kohë kjo jep lajmin e mirë për zemrën e pastër dhe maturinë e ahlakut. Por, kjo është vetëm lajmërim për gjendjen që do të arrihet në kohën e pjekurisë. Prandaj, nuk është e drejtë të neglizhohet fëmija i turpshëm. Duhet pasur kujdes që turpi i tij të shfrytëzohet për edukimin e tij.

Gjendja e parë që paraqitet te fëmija është ndjenja e të ushqyerit. Në këtë çështje duhet edukuar, për shembull të mësohet të hajë me dorën e djathtë. Të fillojë të ushqyerit me bismilah, të hajë atë që ka përpara. Në sofër, të mos zë vendin e tjetrit, mos të

fillojë të ha i pari. Të përtypë mirë kafshatën, të hajë kafshatat një nga një, të jetë i kujdesshëm gjatë ushqimit, mos të përlyhet, të mjaftohet nganjëherë vetëm me bukë, dhe mos të mësohet që gjella domosdo të jetë me mish. Duhet të tregohet që grykësia është e keqe, duhet të shpjegohet që ai që ha shumë i përngjanë kafshës. Fëmijët që hanë shumë duhet kritikuar, kurse fëmijët që hanë sa u mjafton dhe janë të edukuar duhet lavdëruar. Duhet t'i mësohet dashuria ndaj të ushqyerit tjetrin, dhe të mjaftuarit me atë që vjen në sofër. Të gjitha këto duhet të mësohen.

Edhe në lidhje me veshjen – fëmija (mashkull) duhet inkurajuar të vesh rroba të bardha, nuk duhet të inkurajohet në rroba të mëndafshit dhe me ngjyra. Duhet të tregohet se këto rroba u takojnë femrave, që rrobat e femrave nuk janë të pëlqyeshme për mashkullin. Fëmijët që veshin këso lloj rrobash duhet kritikuar dhe duhet të largohen nga fëmijët e të pasurve, të cilët janë dalldisur në dëfrimet e kësaj bote. Fëmijëve nuk duhet t'u afrohen ata që veshin rroba shumë të shtrenjta dhe të nxiten që edhe ata të veshin të njëjtat. Sepse, nga moskujdesi në fillim të zhvillimit të fëmijës, i dëmtohet ahlaku, dalin në pah gënjeshtria, xhelozia, vjedhja dhe vese tjera të këqija. Flet fjalë të kota, qesh me zë të lartë, mëson të mashtrojë dhe bëhet përqeshës. Shpëtimi nga të gjitha këto vese të këqija, është me anë të edukimit të mirë.

Pastaj shkon në shkollë. Në shkollë mëson Kur'anin, shpjegimet e më të parëve, mësimet dhe gjendjet e dijetarëve të mëdhenj. Në këtë mënyrë i mbillet fara e dashurisë për njerëzit e mirë. Largohet nga poezitë avanturiste të dashurisë dhe nga poetë të tillë, dhe largohet nga shkrimtarët të cilët mendojnë që dashuria është zemër-butësi dhe natyrë. Sepse këta mbjellin farën e ngatërresës në zemrën e fëmijës.

Kur shihet një sjellje nga ahlaku i bukur, kjo duhet të miratohet dhe fëmija duhet dekoruar e shpërblyer, në mënyrë që fëmija të kënaqet. Një sjellje e tillë duhet lavdëruar bile edhe mes njerëzve. Të gjitha këto e inkurajojnë fëmijën në mirësi. Nëse shihet një sjellje gabim, atëherë ajo duhet të shpërfillet, nuk duhet zbuluar mangësitë e fshehta dhe të paraqiten ato, e as t'u tregohen të tjerëve. Fëmija ka dëshirë që të fshehë gabimet, dhe nëse mundohet shumë për këtë, duhet mbyllë sytë. Në të kundërtën, fëmija merr kurajë dhe përsëri tenton të bëjë gabimin e njëjtë, dhe vije në atë pozitë që edhe kur i flitet – është indiferent. Nëse ai përsërit sjelljet e gabuara, ai duhet të qortohet fshehtas, dhe duhet t'i tregohet dëmi i asaj veprë. Duhet të paralajmërohet që të mos përsërisë të keqen, duhet t'i përkujtohet se si poshtërohet dhe turpërohet mes njerëzve. Duhet pasur kujdes nga vërejtjet dhe lavdërimet e shpeshta. Sepse këso situatë e provokon atë të mos dëgjojë fjalët dhe të bëjë vepra të këqija. Në të njëjtën kohë, kjo e dobëson ndikimin e këshillës.

Babai duhet të jetë serioz karshi fëmijës, dhe të kritikojë shumë rrallë. Ndërsa nëna duhet të mundohet ta largojë nga e keqja duke e frikësuar me babanë.

Duhet penguar sa është e mundur që fëmija të flejë ditën, sepse gjumi i ditës sjell dembelinë. E gjumi i natës nuk duhet penguar. Megjithëkëtë, nuk duhet të flihet në shtrat të butë, sepse shtrati i butë pengon forcimin dhe e bën trupin yndyrë. Gjithashtu, nëse fëmija rritet me një kënaqësi të tillë, ai më nuk dëshiron të flejë në shtrat të fortë. Për këtë arsye fëmija nuk duhet mësuar në luks sa i përket ushqimit, veshjes dhe shtratit.

Fëmija nuk duhet të lejohet të bëjë ndonjë vepër fshehurazi. Sepse, fëmija e di që veprat e fshehta nuk janë të mira, por duke i bërë ato vazhdimisht, ato i bëhen ves dhe fillon t'i bëjë ato vepra edhe haptas.

Ditën, në kohë të caktuara, duhet të bëjë stërvitje, të nevojshme për zhvillimin e trupit. Në të kundërtën, pason ngecja dhe dembelosja. Fëmija duhet të mësojë të mos zbulojë trupin, të mos ec shpejt dhe të mos lëvizë shumë me duar.

Duhet t'i ndalohet që të lavdërohet para shokëve me atë që kanë prindërit e vet, me ushqimin e tij, me rrobat, me pajisjet shkollore, por duhet t'i mësohet modestia, nderimi dhe të folurit e butë, me këdo që shoqërohet. Duhet t'i ndalohet që të marrë çfarëdo qoftë nga të tjerët. Duhet t'i mësohet se si është nder të jepet e jo të merret, se si marrja është nënçmim, turp dhe sjellje e ultë, qoftë ky edhe fëmijë i fukarasë. Do t'i

bëhet me dije se si pangopësia dhe marrja nga tjetri është turp dhe vepër e ultë, se kjo është veti e qenit, i cili lëkund bishtin duke pritur me padurim kafshatën.

Shkurtimisht, fëmija duhet larguar nga dashuria për ar dhe argjend, nga malli për to. Nga këto, fëmijët duhet larguar më shumë se sa nga akrepi apo gjarpri! Dëmi nga dashuria ndaj arit dhe argjendit është më e dëmshme për fëmijën se sa helmi, në fakt – kjo vlen edhe për të rriturit.

Fëmija duhet të mësohet të mos pështyjë në vendin e vet, të mos krekoset, të mos gogësojë në prani të të tjerëve, të mos ia kthejë shpinën tjetrit, të mos e vendosë këmbën mbi këmbë, që dorën mos ta vendos nën mjekër, që kokën të mos e mbështes në shuplakë, sepse kjo është shenjë e dembelisë. Duhet t'i mësohet mënyra e uljes, të mos flasë shumë, duke i shpjeguar se kjo është shenjë e pafytyrësisë, dhe veçori e fëmijëve të paedukuar. Kategorikisht duhet t'i ndalohej që të betohet, pa marrë parasysh a po flet të vërtetën apo jo, në mënyrë që të mos i bëhet shprehje. Duhet t'i ndalohej që i pari të fillojë bisedën, duke e mësuar që të flasë vetëm atë sa mund të bëjë pyetjen. Do të mësohet që me kujdes të dëgjojë kur tjetri - që është më i vjetër - t'i flasë, të ngritët para më të vjetrit, më të diturit se ai, t'i bëjë vend për ulje, e që ai vet të ulet afër tij.

Do t'i ndalohet të folurit e turpshëm dhe të ultë, mallkimi dhe sharja, si edhe shoqërimi me ata që përdorin këso fjalë. Kjo, s'ka dyshim, vjen vetëm nga shoqëria e keqe. Prandaj themel i edukimit të fëmijës është pikërisht ruajtja nga shoqëria e keqe.

Nëse mësuesi e godet, nuk duhet të bërtasë dhe të kërkojë ndihmë, e as ndërmjetësues, por duhet duruar. Do t'i thuhet se si kjo është veçori e burrave dhe të fortëve, derisa britmat e mëdha janë veçori të skllëvërve dhe grave.

Pasi të largohet nga libri, duhet t'i lejohej që të luajë, dhe atë me ndonjë lojë të mirë, me të cilën do të pushojë nga mësimi, por në atë mënyrë që të mos lodhet edhe nga loja. Ndalimi i lojës dhe shtyrja për mësim të pandërprerë e mbytë zemrën e fëmijës, ia ngulfat mendjemprehtësinë dhe ia nxinë jetën, deri në atë masë sa fëmija fillon të kërkojë mënyra se si të largohet plotësisht nga mësimi.

Duhet të mësohet të jetë i dëgjueshëm ndaj prindërve, ndaj mësuesit dhe edukuesit, si edhe ndaj secilit që është më i vjetër se ai, qofshin këta farefis apo të huaj. Ata t'i shikojë me nderim. Para tyre nuk duhet të luajë.

Kur e arrin moshën kur mund të gjykojë, nuk duhet t'i tolerohen lënia e abdesit dhe namazit. Për disa ditë të Ramazanit edhe do t'i urdhërohet të agjërojë. Duhet të parandalohet nga bartja e mëndafshit dhe arit. Do t'i

mësohen kufijtë e sheriatit dhe rregullat që i duhet t'i dijë. Do të udhëzohet për largim nga hajnia, tej-ngopja, harami, mashtrimi dhe gënjeshtria, të folurit e paturpshëm dhe gjithçka tjetër që përndryshe dominon te fëmijët.

Sapo t'i jetë afruar pubertetit, fëmija është gati t'i mësohen edhe të fshehtat e atyre gjërave. Do t'i ceket se si ushqimi është si ilaçi, se si qëllimi i tij është që njeriu të forcohet për adhurim (nënshtrim i urdhërave të) Allahut Teala, se si gjithë dynjaja nuk ka kurrfarë vlere, sepse nuk është i përjetshëm, se si kënaqësitë e tij do t'i ndërpresë vdekja, se si dynjallëku është vetëm një shtëpi nëpër të cilën po kalojmë, në të cilën nuk ndalemi, dhe se si vetëm ahireti është shtëpia ku do të qëndrojmë. Do t'i thuhet se si vdekja duhet pritur në secilin moment, se si mendjemprehtë dhe i kuptueshëm është ai që në këtë botë (dynja) përgatitet për ahiret, ashtu që te Allahu i ngritët grada dhe në xhennet arrinë më shumë kënaqësi.

Nëse gjatë rritjes fëmija është edukuar mirë, atëherë këto fjalë ndikojnë në pubertet dhe kjo do të ketë efektin e vet. Do t'i mbillet në zemër si relief në gur. Por, nëse rritja e tij ka shkuar në drejtim të kundërt, në atë masë sa fëmija të dashurojë lojën, pafytyrësinë, neverinë, pangopësinë, veshjen, stolisjen dhe lavdërimin, në atë rast zemra e tij do të jetë refuzuese ndaj pranimit të së vërtetës ashtu siç nuk pranon muri që në të të ngjitet balta e terur.

Janë fillimet e jetës së fëmijës ato për të cilat duhet pasur kujdes. Në esencë, fëmija është krijesë e cila njëjtë pranon, si të mirën ashtu edhe të keqen. Prindërit e drejtojnë në njërën anë. Resulallahu s.a.v.s. thotë:

“Secili fëmijë lind në fitrat (me iman të vërtetë), e prindërit e bëjnë hebre, të krishterë ose mexhusi (adhurues zjarri).”⁵⁶

Sehl ibn Abdullah et-Tusteri thotë: *“Isha një fëmijë trevjeçar, e tashmë po kaloja netët në namaz, duke shikuar se si falej daja im, Muhammed ibn Sivar. Një ditë, daja më tha:*

- A po e përmend Allahun, i Cili të krijoi? E pyeta:

- E si Ta përmend? Më tha:

- Kur hyn në shtrat, me zemrën tënde - e që gjuha të mos lëvizë, thuaj tri herë:

- Allahu është me mua, Allahu më shikon, Allahu më është dëshmitar. Ashtu bëra, dhe e njoftova për këtë, e ai më tha:

- Tash, për çdo natë këtë thuaje shtatë herë. Pas një kohe përsëri e njoftova, në çka ai më tha:

- Tash, për çdo natë thuaje këtë njëmbëdhjetë herë. Kështu veprova, derisa në zemër ndjeva ëmbëlsi. Kur kaloi një vit, daja më tha:

- Mbaje në mend atë që të kam mësuar, dhe vazhdo me atë deri sa të shtrihesh në varr. Nga kjo do të kesh dobi, edhe në dynja edhe në ahiret.

⁵⁶ Buhariu dhe Muslimi, nga Ebu Hurejre r.a.

Vazhdova të praktikoj këtë me vite, e në brendinë time ndjeja ëmbëlsi. Një ditë, daja më tha:

- O Sehl, atë me të cilin është Allahu, të cilin Ai e shikon, dhe të cilit Ai i bëhet dëshmitar – a mundet i tilli të jetë kryengritës ndaj Allahut?” Prandaj ruaju nga kryengritja. Fillova të vetmohem dhe të mendoj gjendjen time. Erdh koha dhe më dërguan në shkollë. U thashë: “Frikësohem se kjo do të më pengojë në preokupimin tim. Flisni me mësuesin, të shkoj një orë të mësoj, e pastaj të kthehem. Kështu iu përkushtova librit, mësova Kur'an, dhe e mësova përmendësh kur i kisha gjashtë ose shtatë vjet. Agjëroja për çdo ditë. Për dymbëdhjetë vjet u ushqeva vetëm me bukë thekre. Kur i kisha trembëdhjetë vjet, më preokupoi një pyetje. Për të gjetur përgjigjen kërkova leje nga prindërit për të shkuar në Basra. Erdha në Basra dhe i pyeta alimët aty, por asnjëri nga ta nuk mundi të më ndihmojë, prandaj u nisa për Abadan, te njeriu i njohur si Ebu Habib Hamza ibn Ebu Abdullah el-Abadani. E pyeta atë, dhe ai më dha përgjigje. Qëndrova te ai për një kohë, duke u shërbyer me fjalimet e tij dhe duke marrë edukimin (edebin) e tij, e më pas u ktheva në Tuster. Ushqimin tim e bazoja në blerjen e një sasije elbi për vetëm një derhem (monedhë argjendi), dhe për gjashtë ratel elb që bluhej dhe bëhej bukë. Për syfyr, për çdo natë haja sa një okë, pa krip dhe pa asnjë mëlmesë tjetër. Një derhem mund të më bënte për një vit. Pas kësaj i bëja bashkë tri netë, që vetëm në natën pasuese të bëja iftar, pastaj pesë netë, më pas shtatë, dhe në

fund njëzet e pesë netë. Kështu veprova për dymbëdhjetë vjet. Pas kësaj u nisa në rrugë, dhe udhëtova me vite. Kur u ktheva përsëri në Tuster, gjithë natën e kaloja në ibadete.”

Ahmedi tregon që kurrë nuk kishte konsumuar kripë. Pra ky person u ngrit në këtë gjendje me edukimin nga fëmijëria.

KUSHTET E FILLIMIT TË VULLNETIT DHE PËRPJEKJES

Dije se: ai që e kupton ahiretin me zemër të bindur dhe beson në ekzistimin e tij, ai përmallohet për të dhe mundohet të fitojë lumturinë e ahiretit. Ai tashmë është në rrugën e ahiretit, kënaqësitë dhe mirësitë e kësaj bote nuk kanë vlerë për të. Sepse ai që dikur ka poseduar rruaza, tani kur gjen xhevahir nuk u jep rëndësi rruazave, ai mendon si t'i shesë rruazat që të marrë xhevahiret. Ai që nuk e dëshiron ahiretin, që nuk ka kërkesë për të takuar Allahun, ai nuk ka besim (iman) në ahiret dhe në Allah. Kur them *‘nuk ka besim’*, kam për qëllim atë që në zemër megjithatë ka besim, por me gjuhë nuk e shqipton atë me bindje dhe sinqeritet.

Besimi (imani) i tij është i ngjashëm me atë që ka dëgjuar se xhevahiri është më i vlefshëm se rruaza, por nuk ka kuptuar asgjë nga e vërteta (hakikati) e xhevahirit, që vetëm me gjuhë shqipton shehadetin e që nuk kupton të vërtetën e besimit. Të tillët janë mësuar me rruaza, e xhevahirit nuk i japin rëndësi. Do të thotë që i tilli ka pengesë për të hyrë në rrugën hyjnore për të arritur kënaqësinë e Allahut. Pengesë është mos-posedimi i vullnetit, besimit dhe bindjes. Ndërsa shkak i mos-besimit është mungesa e një personi që do ta udhëzonte në këtë rrugë dhe do t'ia përkujtonte përfundimin. Dijetarët që njohën Allahun, udhëzojnë në rrugën e Allahut dhe njoftojnë që kjo botë është e humbur dhe e përbuzur. Ata tregojnë rëndësinë dhe vazhdimësinë e ahiretit. Por, shumica e njerëzve janë të pavëmendshëm. Duke qenë në gjumë, njerëzit i janë përshtatur dëshirave të epshit dhe janë dalldisur, e nuk ka një dijetar që do t'i zgjojë nga gjumi. Ai që vetë zgjohet nga kjo pavëmendshmëri dhe nga devijimi, meqenëse nuk ka dituri - nuk mund të hyjë në rrugë të drejtë. Ky, edhe po të kërkojë të pyes ndonjë dijetar për rrugën e drejtë, i gjenë të ashtuquajtur dijetarë, të ndarë nga rruga dhe të përlur dëshirave të nefsit (vetes). Ata flasin sipas dëshirës dhe interesit të vet. Në këtë mënyrë atij i dobësohet vullneti, dhe meqenëse nuk ekziston personi i cili do t'i tregonte rrugën e drejtë, ky i ngatërron rrugën e drejtë. Nëse mbizotërojnë dëshirat e kësaj bote dhe pavëmendshmëria, është e qartë se nuk arrihet qëllimi,

dhe rruga që qon në përfundim ngelet bosh. Nëse personi zgjohet vet ose i tërhiqet vëmendja nga dikush, duke ia ngjallur dëshirën për t'u orientuar kah përfitimi i ahiretit, fillimisht ekzistojnë disa kushte që duhet realizuar dhe njohur. Duhet të përqafohen disa mbështetje, për t'u mbrojtur nga ata që e pengojnë rrugën, duhet të dijë që ekzistojnë disa largime nga rrënjët dhe që ekzistojnë shumë detyra në vazhdimin e kësaj rruge, të cilat duhet t'i njoh.

Kushtet që njeriu duhet të njohë janë ngritjet e pengesës mes Hakut dhe vetes. Sepse, shkaku që njerëzit janë të privuar nga Haku është shumimi i këtyre pengesave dhe barrikadave në rrugë. Ndërsa në ajet thuhet:

“Ne kemi vënë pengesë para tyre dhe pas tyre e i kemi mbuluar, kështu që ata nuk shohin.” 36-Jasin: 9

Mes muridit dhe Hakut janë katër pengesa: pasuria, posti, imitimi dhe kryengritja.

a) Ngritja e pengesës së pasurisë është e mundur me braktisjen e pasurisë. Nga pasuria duhet të mbahet vetëm aq sa është e nevojshme (domosdoshme). Nëse siguron më shumë, anon kah pasuria dhe në këtë mënyrë pamundësohet arritja e kënaqësisë së Allahut Teala.

b) Ndarja nga dëshira e postit dhe gradës është e mundur duke menduar se si njerëzit i përbuzin ata në pozita.

c) Ndërsa ngritja e pengesës së imitimit është e mundur duke hedhur fanatizmin e medh'hebit dhe me besim (iman) të plotë të vërtetohet kuptimi i *kelime-i shehadet-it*: **“La ilahe ilallah Muhammeden resulullah”** - duke hedhur të gjitha adhurimet nga zemra përveç Allahut. Adhurimi më i madh i njeriut janë dëshirat dhe kërkesat e veta. Kur i hedh këto, shpëton nga fanatizmi i verbër i imitimit dhe i çelen të vërtetat (hakikat) e esencave të besimit të cilat i ka përfituar me anë të imitimit. Njeriut i takon të kërkojë këto të vërteta përmes mësimi, e jo përmes debatit. Në qoftë se nuk shpëtohet nga imitimi fanatik, vet kjo gjendje është një pengesë. Sepse muridit nuk është kusht t'i përcaktohet një medh'heb (d.m.th. ai e zgjedh medh'hebin vetë).

ç) Edhe kryengritja është një pengesë për arritjen e kënaqësisë së Allahut. Kusht i shpëtimit nga kryengritja është të bëhet teube (pendim për veprat e kaluara) dhe të përmirësohen gabimet e bëra. Të kthehen ato që janë marrë pa meritë dhe të kërkoet hallalli, si dhe kërkoet vendosmëri për të mos bërë keq. Ai që dëshiron të mësojë fshehtësitë e fesë me anë të soditjes shpirtërore, por nuk bën teube të sinqertë dhe nuk largohet nga gjynahet e jashtme (zahir) është si ai që nuk e di gjuhën Arabe dhe dëshiron të shkruaj komentim të Kur'anit

(tefsir) dhe të kuptojë fshehtësitë. Ndërkaq, për të komentuar Kur'anin, së pari duhet të njihet gjuha Arabe. Pastaj mund të kalohet në tefsir dhe në fshehtësi. Ngjashëm kësaj, pikësëpari zbatohen urdhrat e sheriatit të jashtëm (zahir), pastaj depërtohet në thellësinë dhe fshehtësitë e këtyre urdhrave.

Ai që plotëson këto katër kushte - Ai që largohet prej pasurisë dhe pozitës i përngjanë atij që është pastruar nga çdo anë me gusël dhe abdes dhe është përgatitur për namaz – i tilli ka nevojë për një udhëzues. Ngjashëm kësaj edhe muridi, për të arritur në rrugë të drejtë, duhet t'i përshtatet dhe të pasojë një Shejh. Për arsye se rruga e drejtë është një, ndërsa rrugët e shejtanit janë të shumta. Ai që nuk ka shejh që e udhëzon, shejtani e tërheq në rrugë të vet. E ai që del në rrugë në shkretëtirë pa mbrojtje dhe udhëzues, konsiderohet që ka rrezikuar veten. Përfundimi i tij i përngjanë pemës që rritet vet. Siç është kjo pemë e dënuar të thahet nëse nuk ka dikush që përkujdeset për të, edhe personi që përmendëm është në gjendje të njëjtë. Bile, pema e tillë, edhe po të gjejë mundësi të rritet – nëse nuk është shartuar, nuk do të japë fryt.

Pas kushteve që i cekëm më lartë, mbështetje e muridit është shejhu i tij. Si i mbështetet udhëzuesit një i verbër që ecë përkaj lumit, edhe muridi duhet t'i mbështetet shejhut dhe plotësisht t'i përshtatet atij. Nuk duhet të kundërshtojë metodat (virdin, dhikrin dhe të

tjera) e shejhut. Muridi duhet të dijë me bindje të plotë që më i dobishëm për të është një gabim i supozuar i shejhut, se sa një e drejtë e tij.

Kur e gjen një person të tillë të besueshëm, edhe ai (shejhu) ka disa detyra. Ai duhet të shpëtojë muridin nga ata që e pengojnë në rrugën e drejtë dhe ta mbrojë në një kalá.

Kjo është e mundur me:

1. Vetmi (halvet),
2. Heshtje,
3. Uri, dhe
4. Braktisje të gjumit të natës.

Synimi i muridit është të pastrojë nefsin (veten) dhe zemrën. Vetëm në këtë mënyrë shfaqet afërsia e Allahut. Vetëm në këtë mënyrë ai mund të njohë Rabbin e vet.

Uria e pakëson gjakun dhe e zbardhë atë. Duke u zbardhur gjaku, zemra ndriçon. Gjithashtu, uria e shkrin dhjamine e zemrës. Kur shkrihet dhjamine, që është një perde, zemra zbutet, e zemra e zbutur është qelës i njohurive. Kur pakësohet gjaku ngushtohet rruga e armikut, sepse rrugë e armikut është epshi i mbushur me gjak në damarë. Isa alejhisselam u ka thënë havarive (shokëve): *“O shokët e mi, lëreni barkun në uri, për të njohur Rabbin tuaj.”*

Edhe Sehil b. Abdullahu ka thënë: *“Vetëm me uri, pagjumësi, heshtje dhe vetmi (halvet), arrihet evliallëku.”*

Në ndriçimin e zemrës, dobia e urisë është e qartë. Përvoja është dëshmi e kësaj. Rreth saj do të vinë shpjegimet në kapitullin *“Kesr-i Shehvetejn”* (*‘Libri për thyerjen e dy epsheve’*).

Edhe gjumi i pakët e pastron, shkëlqen dhe ndriçon zemrën. Edhe lustrimi që shfaqet nga uria bashkëngjitet, dhe zemra duke u lustruar fillon të shkëlqejë si pasqyrë. Në këtë mënyrë, aty paraqitet bukuria e Hakut. Nga këtu soditen gradat e larta të ahiretit. Nga këtu kuptohet shkatërrimi i kësaj bote dhe sa e përbuzur është ajo. Në këtë mënyrë muridi largohet nga kjo botë dhe i drejtohet ahiretit.

Gjumi i pakët është rezultat i urisë. Sepse për të ngopurin nuk është e mundur ngritja për namaz të natës; ai që ha shumë patjetër që shumë edhe fle. Gjumi gjithashtu e errëson zemrën dhe e mbytë atë. Ushqimi dhe gjumi duhet të jenë në sasinë e domosdoshme që nëpërmjet kësaj të fillojnë të zbulohen fshehtësitë. Kështu shpjegohen cilësitë e evliave: hanë shumë pak (sa për të mos vdekur), flenë shumë pak (sa për të qëndruar në këmbë), nuk flasin pa nevojë.

Ibrahim Havasi ka thënë: *“Shtatëdhjetë evlia janë në konsensus që shumë gjumë vjen prej pirjes së shumë të ujit.”*

Ndërsa në vetmi lehtësohet heshtja. Megjithatë, ai që tërhiqet në vetmi prapë nuk është plotësisht i vetëm sepse ka dikë që i shërben. Edhe me atë nuk duhet shumë të flasë. Sepse fjala e mundon zemrën. Zemra ka prirje për fjalën, ajo e do bisedën. I vije rëndë të merret me dhikër dhe meditim. Heshtja e përforcon mendjen. E siguron largimin nga gjërat e dyshimta dhe e mëson devotshmërinë.

Vetmia (halveti): Edhe dobia e saj është e qartë. Pakësohen aktivitetet, dhe ruhen veshi e syri. Sepse veshi dhe syri janë rrugë të zemrës. Zemra është si një pishinë. Nga pesë lumenjtë e ndjenjave në zemër derdhet ujë i pistë dhe i turbullt. Qëllimi i vetmisë është të pastrohen ujërat e pista dhe balta që paraqitet nga to, dhe kështu burimi kryesor të jetë i pastër, të rrjedhë ujë i kulluar, dhe pishina e zemrës të mbushet me këtë ujë të pastër. Si mund të pastrohet pishina kur janë të hapura kanalet nëpër të cilat rrjedhë uji i pistë nga lumenjtë? Në çdo moment uji i pistë e mbush pishinën. Andaj fillimisht duhet të ndërpriten kanalet e pista të lumenjve, domethënë duhet të ndërpriten rrjedhjet e ndjenjave në drejtim të zemrës, përpos sasisë së domosdoshme. Kjo është e mundur nëse jetohe vetë në një shtëpi të errët. Nëse nuk ka një vend të tillë, duhet

mbuluar koka. Në këtë gjendje, njeriu e dëgjon zërin e Hakut dhe e sodit bukurinë e Hazreti Rububijjetit. A nuk e di? Resulallahu s.a.v.s. ishte mu në këtë gjendje kur e mori shpalljen:

“O ti i mbuluar (o Muhammed)!” 73-Muzzemmil: 1
dhe

“O ti, i mbështjellur (o Muhamed)!”

74-Muddeththir: 1

Këto katër cilësi të muridit janë një kalá e tij për mbrojtje nga ata që e pengojnë në rrugë të drejtë. Përmes saj mbrohet nga ata që e pengojnë rrugën. Pasi i siguron këto katër cilësi, ndjek rrugën e edukimit shpirtëror. Ky edukim shpirtëror është i mundur me tejkalimin e vështirësive. Në rrugë të Allahut, vështirësi janë gjërat që e tërheqin zemrën kah dynjaja. Secila vështirësi është më e madhe se tjetra. Në prerjen e rrënjëve të tyre, rregull është të fillohet me më të lehtat. E këto janë pasuria, titulli, dashuria për këtë botë, orientimi kah njerëzit dhe kryengritja. Siç pastrohet e jashtme me pastrimin e sebepeve (shkaqeve) të jashtme, edhe brendia duhet të pastrohet nga gjurmët. Këtu lufta zgjatet dhe ndërron sipas gjendjes së personit. Ka të tillë që me kohë i kanë braktisur disa nga këto sëmundje. Të tillët nuk kanë nevojë për luftë të gjatë. Siç treguam më lartë, rruga e luftës është që muridi të mos i përshtatet dëshirave të nefsit dhe epshit.

Kur përmes luftës dobësohet epshi, dhe nuk mbetet në zemër interesim për asgjë tjetër, zemra vazhdimisht merret me dhikër, dhe nuk mundohet me më shumë vird. Mjaftohet me namazet farz dhe me sunnete. Merret vetëm me një vird. Kur ai vird e nxjerr masiven (çdo gjë përveç Allahut) nga zemra, ai vird bëhet esencë dhe përfundim i të gjitha virdeve tjera, që është dhikri i Allahut në zemër. Kur zemra është e zënë me gjëra tjera, ajo nuk bën dhikër dhe dobia e saj është e pakët. Shibliu i tha Hasriut: *“Kur më viziton në fund të javës, nëse në zemrën tënde kalon diçka tjetër përveç Allahut - vizita jote qoftë haram!”*

Ndarja nga masiva është e mundur vetëm me dëshirë të fortë dhe me përfshirjen e zemrës në dashurinë e Allahut. Kur zemra synon vetëm për këtë dashuri dhe arrin në këtë gjendje, shejhu e vendos atë në një dhomë - në vetmi. I caktohet një person për t'i shërbyer. Sepse esenca e rrugës së drejtë është kafshata hallall. Në këtë gjendje, ia cakton një dhikër. Me këtë dhikër muridi merret me gjuhë dhe me zemër, për shembull 'Allah' ose 'Subhanallah', ose një dhikër tjetër që shejhu mendon që është i përshtatshëm për muridin. Muridi vazhdon me këtë dhikër deri sa gjuha i mësohet në këtë dhe thuajse vetvetiu lëviz. Përsëri vazhdon, dhe në përfundim dhikri 'Allah' (dhikri i caktuar) duke rrjedhë nga gjuha vendoset në zemër. Përsëri vazhdon, dhe në fund fjala 'Allah' fshihet nga zemra; do të thotë, vetë fjala 'Allah' ngritet dhe vetëm

kuptimi dhe hakikati i saj mbetet. Tani zemra plotësisht shkëputet nga masiva dhe është vetëm me Allahun. Qëllimi dhe synimi i vërtetë është të zbrazet zemra nga çdo gjë dhe të mbushet me dhikrullah.

Brenda kësaj kohe duhet të kontrollohen vesveset në zemër, kujtimet në lidhje me këtë botë, kujtimet nga jeta mëparshme dhe nga jeta e të tjerëve, që arrijnë në zemër. Edhe për një çast zemra të merret me diçka tjetër, për aq kohë ajo zbrazet nga dhikri. Edhe kjo është një mangësi që duhet munduar për ta hequr.

Kur realizon pastrimin e zemrës nga të gjitha vesveset, fillojnë të vinë vesvese të reja. Shembull: fillon të pyes veten se çka do të thotë fjala ‘Allah’ dhe kuptimi i fjalës ‘Allah’, dhe si është bërë ‘ilah’ dhe pse adhurohet? Këto do të përcillen edhe me kujtesa tjera dhe mendimet do të kthehen në atë anë. Bile, nganjëherë nëpër kujtesë kalojnë edhe kufri dhe bid’ati. Por, përderisa këto vesvese nuk pranohen dhe muridi mundohet t’i zhdukë, ato nuk dëmtojnë. Këto kujtesa ndahen në dy:

Një pjesë përmban besimin e bindur se Allahu është larg dhe i pastër nga këto dhe që kjo është vesvese e shejtanit. Vesveset e tilla nuk duhet të merren parasysh dhe për t’i hedhur nga zemra duhet përkujtuar Allahun dhe strehuar te Ai. Allahu Teala thotë:

“E nëse të godet shejtani me ndonjë vesvese, ti kërko strehim te Allahu, sepse vërtet Ai dëgjon dhe di gjithçka.” 7-A’raf: 200

dhe në ajetin tjetër:

“Vërtet, ata që janë të ruajtur, kur i prek ndonjë iluzion nga shejtani, ata përkujtojnë Allahun dhe atëherë e shohin rrugën e drejtë.” 7-A’raf: 201

Në pjesën tjetër të kujtimeve që mbërrijnë në zemër, dyshohet se a është shejtani apo Rahmani. Këto duhet t’i tregohen shejhut dhe të mësohet për këtë gjendje nga shejhu. Bile, jo vetëm këtë, por edhe gjendjet si dembelia, gëzimi, interesimi për dynja dhe për vullnetin, të gjitha gjendjet duhet t’i tregohen vetëm shejhut, e të fshehen nga të tjerët.

Detyrë e shejhut është të përcaktojë zgjuarsinë dhe aftësinë e muridit. Nëse ky murid është në gjendje që përmes perceptimit dhe aftësive të veta, vet të gjej hakikatin, shejhu e detyron atë të vazhdojë me meditim, deri sa në zemër t’i rrjedh nur që ia shpjegon hakikatin. Nëse muridi nuk është i aftë për t’u larguar nga vesveset e tilla, shejhu ia mëson atij besimin e vërtetë dhe e këshillon me dëshmi, aq sa mundet muridi të kuptojë. Shejhut i takon që me këtë murid të sillet butë dhe kujdesshëm. Sepse këto gjendje janë pikat e rrezikshme që e hutojnë në rrugë. Sa shumë ka muridë që merren me vetmi, e që nuk kanë kuptuar thelbin e çështjes, për shkak që i kanë mbuluar disa kuptime të gabuara, janë ndarë nga rruga e vërtetë, janë bërë dembelë dhe kanë devijuar në rrugë të shthurur (ibahije). Ky është një rrezik i madh. Shkurtimisht: atij që e largon zemrën nga

angazhime tjera dhe merret vetëm me dhikër, nuk do t'i mungojnë as kujtesa të tilla. Muridi i tillë është si personi që del në udhëtim të rrezikshëm në det. Nëse arrin në bregun e lumturisë – bëhet udhëheqës i fesë. Nëse e gabon kursin e anijes – humbet. Për këtë arsye, Resulallahu thotë:

“Përshtatuni në fenë (përvojën) e më të moshuarve.”

Do të thotë, parimet themelore të besimit dhe islamit merrni nga prindërit dhe bëni vepra të mira. Ekziston rrezik i madh për t'u ndarë nga këto. Për këtë arsye, shejhu duhet të shikojë gjendjen e muridit. Nëse muridi nuk është i zgjuar dhe nuk kupton, e as besimi i bindur nuk i është vendosur dhe rrënjosur në zemër, atë nuk duhet munduar me dhikër dhe meditim. Ndoshta duhet t'i urdhërohen veprat e jashtme dhe virdet e njohura. Bile, një murid të tillë duhet përcaktuar në shërbim të atyre që merren vetëm me meditim, që nga mirësitë e tyre të përfitojë edhe ky. Shembull: ata që nuk mund të luftojnë në front, detyrë e tyre është të shërbejnë ata që luftojnë me furnizim të ushqimit, ujit, mjeteve të luftës e të tjera. Sado që nuk arrin në gradën e tyre, përmes këtij hyzmeti - në ditën e kiametit gjendet në mesin e tyre.

Ka disa pengesa që e presin rrugën e muridit që merret me dhikër. Disa prej tyre janë gjendjet e madhështisë, dyfytërsisë, si dhe gëzimi për disa gjendje të suditjes shpirtërore dhe kerametit. Kur muridi i

drejtohet njërës prej tyre dhe merret me të, paraqitet ngadalësim në rrugë. Muridit i ka hije që tërë jetën të jetë sikur i eturi të cilin nuk mund ta mashtrojnë të gjithë lumenjtë dhe detet së bashku. Vazhdimisht duhet të shikojë përpara, dhe të kërkojë më shumë. Pasuri e këtij muridi është që - nga njerëzit t'i kthehet Hakut, nga shoqëria t'i kthehet vetmisë.

Një udhëtar e pyeti një ebdal:

- *Si është rruga që të afron tek hakikati?* Ebdali i thotë:

- *Veten duhet ta konsiderosh udhëtar në këtë dynja.*

Udhëtari i thotë një tjetër ebdali:

- *Më mëso një veprim që me anë të tij zemra ime të jetë vazhdimisht e lidhur për Allahun.* Ebdali i tha:

- *Mos shiko krijesat, sepse kjo të pengon të arrish Hakun.* Udhëtari tha:

- *Nuk ka mundësi, jam i detyruar të shikoj.* Ebdali i tha:

- *Atëherë mos dëgjo fjalët e tyre, sepse fjalët e tyre e bëjnë zemrën të pamëshirshme.* Udhëtari i tha:

- *Edhe kjo nuk ka mundësi, jam i detyruar të dëgjoj fjalët e tyre.* Ebdali i tha:

- *Atëherë mos shkëmbe me ta asgjë, sepse çdo shkëmbim me ta e egjëron njeriun.* Udhëtari i tha:

- *Unë jam në mesin e tyre, prandaj jam i detyruar në shkëmbim.* Ebdali i tha:

- *Atëherë mos qëndro në mesin e tyre, sepse qëndrimi në mesin e tyre e shkatërron njeriun. Udhëtari i tha:*

- *Edhe në këtë jam i detyruar. Në këtë, ebdali i tha:*

- *O njeri, ti i shikon të pavëmendshmit (gafil), i dëgjon të paditurit (xhahil), sillesh si dembelët, dhe dëshiron që zemra jote të jetë vazhdimisht me Allahun? Kjo është një dëshirë e pamundur!*

Pra, si përfundim i vetmisë, zemra është vazhdimisht me Allahun dhe e lidhur me Të. E kjo është e mundur vetëm duke ndërprerë lidhjet me gjithçka tjetër. Pastrimi i zemrës nga gjëra të tjera është i mundur përmes luftës së gjatë. Kur zemra lidhet plotësisht me Allahun, asaj fillon t’i zbulohet Madhështia e Hazret-i Rububijjetit. Në zemër shfaqet Haku, dhe meqenëse shpjegimi i saj me fjalë është i pamundur, muridi arrin në disa mirësi hyjnore. Pengesa më e madhe nga përparimi i vazhdueshëm i muridit është kur muridi dëshiron t’ua përcjell njerëzve këtë gjendje dhe ai e zbukuron këtë me tregime, lajme dhe ajete Kur’anore, duke përdorur shkencën letrare më të lartë, me qëllim që të tërheq njerëzit kah vetja. Por shejtani, kështu ia paraqet situatën:

“Shpjegoje bukur këtë manifestim dhe keramet, që të tërheqësh njerëzit nga vetja - shpjegimi yt është për të ringjallur zemrat e pavëmendshme (gaflet). Në fakt, ti je një mjet mes Allahut dhe njerëzve. Robët e Allahut i fton

për ta fituar kënaqësinë e Allahut. Ti në këtë çështje nuk ke asnjë fitim dhe dobi personale.”

Bile, për të mashtruar, shejtani ia përkujton që në mjedisin e tij ekziston dikush që shpjegon më mirë dhe është i aftë të tërheq më shumë njerëz, kështu që edhe ky fillon të kërkojë famë, fillon të xhelozojë të ngjashmit dhe rrëshqet në gjendje të urrejtjes. Nëse përpjekja e tij është për Allahun dhe për të udhëzuar në rrugë të drejtë – kur e gjen dikë që është më i aftë dhe që shpjegon më mirë, duhet të gëzohet për këtë dhe të thotë:

“Falënderoj (hamd) Allahun që në këtë përpjekje ka persona që më mirë dhe më shumë veprojnë, dhe duke ndihmuar njëri-tjetrin punojmë edhe më shumë e më mirë” (nga kjo kuptohet se cila forcë e nxitë njeriun - shejtani apo Rahmani). Kjo përpjekje i përngjanë këtij rasti: Një njeri e gjen një kufomë në rrugë. Për të është obligim që të varros këtë kufomë. Ai duhet të mundohet goxha për varrim. Bash në këtë moment vjen një person për t'i ndihmuar. Nëse personi është më i aftë, sigurisht që ky i pari gëzohet, e nuk e xhelozon. Ngjashëm kësaj, edhe zemra e gafilëve është e vdekur. Predikuesit (vaiz) janë ata që i ringjallin dhe tërheqin vëmendjen (e tyre). Sa më shumë nga ta, është më mirë, kurse me veprime të përbashkëta, ata ndihmojnë njëri-tjetrin. Kur njeriu e gjen një vaiz më të mirë se vetja, duhet të jetë i kënaqur, sepse përballë çështjes së njëjtë, ata i kanë veprimet e përbashkëta. Por, ka shumë pak vaizë të këtillë. Muridi duhet të ruhet shumë nga kjo xhelozë, që është një nga

mashttrimet më të mëdha të shejtanit për të mbuluar këtë rrugë të zbulimit. Kjo sepse natyra e njeriut e preferon këtë botë. Allahu Teala thotë:

“Por ju, përkundrazi, më shumë po e parapëlqeni jetën e kësaj bote.” 87-A’la: 16

E që kjo është qysh herët në natyrën e njeriut, kjo është treguar edhe në shpalljet e mëparshme:

“Ndonëse jeta tjetër është më e mirë dhe e amshuar.

Kjo, me të vërtetë, ndodhet në Fletët e lashta, në Fletët e Ibrahimit dhe Musait.” 87-A’la: 17-19

Pra, kjo është rruga e vetmisë dhe e edukimit të muridit, e cila gradualisht të dërgon drejt kënaqësisë së Allahut.

Ne do të tregojmë hollësitë e vetmisë në secilën cilësi. Cilësitë që e mundin njeriun janë stomaku, organi seksual dhe gjuha. Ai që e do epshin e barkut dhe të seksit, dhe me ta shoqërohet, patjetër e do këtë botë. E kjo botë përfitohet vetëm me anë të pasurisë dhe pozitës. Kur ndjekë pasurinë dhe pozitën, manifestohen sëmundjet si vetëlavdërimi, vetëpëlqimi dhe dyfityrësia. Kur këto sëmundje përhapen, atëherë nuk mund të braktiset kjo botë, njeriu krenohet me këtë botë dhe mashtrohet.